

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav sociálních studií

**Problematika drog ve vztahu k rizikovému
chování mládeže a možnosti prevence se
zaměřením na Havlíčkovobrodsko**

Diplomová práce

Autor:	Kristýna Tvrdá
Studijní program:	Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika
Vedoucí práce:	PhDr. Josef Kasal, MBA, Ph.D.
Oponent práce:	Mgr. et Mgr. Petra Ambrožová, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Kristýna Tvrdá

Studium: P16K0282

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Název diplomové práce: **Problematika drog ve vztahu k rizikovému chování mládeže a možnosti prevence se zaměřením na Havlíčkovobrodsko**

Název diplomové práce AJ: The drug issue in relation to the youth high-risk behaviour and the possibilities of a precaution focusing on the region of Havlickuv Brod

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce čerpá z poznatků bakalářské práce Drogová scéna na Havlíčkovobrodsku. Mapuje změny na drogové scéně a zaměřuje se na míru rizikovosti pro mládež. Na základě analýzy odborné literatury definuje rizikové chování mládeže se zaměřením na drogovou problematiku. Zároveň neopomíjí ani otázku prevence v regionu. V souladu se zjištěnými daty navrhuje preventivní opatření aplikovatelná v praxi. Metody: analýza odborné literatury, kombinované výzkumné šetření kvalitativní a kvantitativní

KALINA, Kamil a kol. Drogový a drogová závislosti: Mezioborový přístup 1. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003a. 319 s. ISBN 80-86734-05-6 KALINA, Kamil a kol. Drogový a drogová závislosti: Mezioborový přístup 2. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003b. 343 s. ISBN 80-86734-05-6 KRAUS, Blahoslav. Společnost, rodina a sociální deviace. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 157 s. ISBN 978-80-7435-411-3 KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2014. 215 s. ISBN 978-80-262-0643-9 SOBOTKOVÁ NIELSEN, Veronika a kol. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. Praha: Grada, 2014. 147 s. ISBN 978-80-247-4042-3 ŠTABLOVÁ, Renata a kol. Drogový, kriminalita a prevence. Praha: Vydavatelství PA ČR, 1997. 214 s. ISBN 80-85981-64-5

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Josef Kasal, MBA, Ph.D.

Oponent: Mgr. et Mgr. Petra Ambrožová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 6.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 21. března 2022

Kristýna Tvrdá

Poděkování

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu diplomové práce PhDr. Josefu Kasalovi, MBA, Ph.D. za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce.

Anotace

TVRDÁ, Kristýna. Problematika drog ve vztahu k rizikovému chování mládeže a možnosti prevence se zaměřením na Havlíčkovobrodsko. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. s. 77. Diplomová práce

Diplomová práce se zabývá problematikou užívání drog v období adolescence, přičemž se zaměřuje na preventivní působení. Na základě odborné literatury a dalších pramenů práce definuje pojmy týkající se drogové problematiky, vývojového období adolescence, rizikového chování a prevence.

Klíčová slova: adolescence, rizikové chování, návykové látky, prevence

Annotation

TVRDÁ, Kristýna. The drug issue in relation to the youth high-risk behaviour and the possibilities of a precaution focusing on the region of Havlickuv Brod. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. s. 77. Diploma thesis

Diploma thesis deals with problem of drug abuse during adolescence, while its focus on preventiv measures. On the basis of literature and other sources defines concepts of dealing with drug abuse, development period of adolescence, risk behaviour and prevention.

Key words: adolescence, risk behavior, addictive substances, prevention

Obsah

Úvod	9
1 Adolescenti – riziková skupina se sklonem k experimentování s drogami	10
1.1 Charakteristické rysy adolescence	11
1.1.1 Tělesný vývoj.....	11
1.1.2 Kognitivní vývoj.....	11
1.1.3 Emocionální vývoj.....	12
1.1.4 Sociální vývoj	12
1.1.5 Formování identity.....	12
2 Socializace a její vliv na rozvoj rizikového chování	13
2.1 Rizikové chování	13
2.2 Socializace	14
2.3 Rodina a její vliv na socializaci jedince	15
2.4 Vliv školy na dospívající	16
2.5 Vliv vrstevnických skupin na dospívající.....	16
3 Návykové látky v adolescenci	18
3.1 Specifika užívání drog adolescenty	18
3.2 Vybrané skupiny návykových látek a jejich účinky	19
3.2.1 Konopné látky.....	20
3.2.2 Halucinogeny.....	20
3.2.3 Stimulační látky	21
3.2.4 Opiáty	21
3.2.5 Nové syntetické drogy	21
3.3 Výzkumná šetření z oblasti drogové problematiky mezi dospívajícími...	22
4 Osoby a instituce pracující s rizikovou mládeží	24
4.1 Sociální pracovník	24

4.2 Pracovník sociálně-právní ochrany dětí.....	25
4.3 Pedagog.....	26
4.4 Lektor primární prevence	26
5 Prevence a aktuální trendy v práci s rizikovou mládeží	28
5.1 Efektivní prevence drogových závislostí.....	29
5.2 Příklady dobré praxe a aktuální trendy v oblasti primární prevence	30
5.3 Možnosti působení sociálního pedagoga v přímé praxi	32
6 Empirická část	34
6.1 Dotazníkové šetření mezi osobami pracujícími s adolescenty	34
6.1.1 Průzkumné cíle a stanovení hypotéz.....	34
6.1.2 Použité metody	35
6.1.3 Průzkumný soubor	36
6.1.4 Vyhodnocení a interpretace průzkumného šetření	37
6.1.5 Shrnutí výsledků průzkumného šetření	44
6.2 Rozhovory s adolescenty	45
6.2.1 Průzkumné cíle	45
6.2.2 Použité metody	45
6.2.3 Průzkumný soubor	45
6.2.4 Vyhodnocení a interpretace průzkumného šetření	47
6.2.5 Shrnutí výsledků průzkumného šetření	59
7 Návrh preventivního programu pro 2. stupeň ZŠ	60
Diskuze	65
Závěr	68
Seznam použitých zdrojů.....	70
Další zdroje.....	75
Seznam tabulek.....	76

Seznam grafů	77
Seznam příloh	78

Úvod

Diplomová práce navazuje na výzkumná šetření realizovaná v oblasti drogové problematiky na Havlíčkobrodsku a reflektuje poznatky odborné literatury. Cílem práce je zjistit postoj osob pracujících s dospívajícími k drogové problematice a prevenci. Právě díky účinné prevenci lze předejít zneužívání drog a oddálit první setkání dětí a dospívajících s drogami. Mimoto práce zjišťuje vliv mikroprostředí na adolescenty a jejich postoje k drogové scéně na Havlíčkobrodsku.

Cíl diplomové práce byl stanoven na základě dat, která ukazují, že drogová scéna na Havlíčkobrodsku je ovlivněna snadnou dostupností nelegálních návykových látek, nedůsledným dodržováním legislativy a též nedostačující prevencí.

Pro zpracování diplomové práce jsou zvoleny metody analýzy odborné literatury, kvantitativního výzkumného šetření realizovaného prostřednictvím anonymních dotazníků vlastní konstrukce a kvalitativního výzkumného šetření realizovaného prostřednictvím řízených interview.

V teoretické části se práce zaměřuje na charakteristiku vývojového období adolescence, jakožto rizikovou skupinu se sklonem k experimentování s nelegálními návykovými látkami a definuje typické vývojové změny v tomto období. Následně pojednává o syndromu rizikového chování a o socializaci. Nezapomíná na vliv socializace na rozvoj rizikového chování s důrazem na rodinu, školu a vrstevníky. Práce taktéž definuje pojem droga, podává přehled o jednotlivých skupinách nelegálních návykových látek a prezentuje výsledky projektu Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách, který podává přehled o užívání legálních a nelegálních látek mezi mládeží, a který je realizován každé 4 roky již od roku 1995. V neposlední řadě práce neopomíjí otázku prevence s důrazem na prevenci realizovanou ve školách.

Empirická část prezentuje výsledky výzkumných šetření realizovaných ve spolupráci s osobami pracujícími s adolescenty a dospívajícími uživateli drog. V závěru práce rovněž nabízí návrhy možných preventivních opatření, které vyplývají z výsledků výzkumných šetření.

1 Adolescenti – riziková skupina se sklonem k experimentování s drogami

První kapitola diplomové práce pojednává o vývojovém období adolescence. Adolescence je obdobím nestability, hledání vlastní identity – to vše jsou důvody, proč dospívající experimentují s návykovými látkami. Kapitola přináší informace týkající se jednotlivých specifik. Díky informacím obsaženým v této kapitole budeme moci snáze nahlédnout problematiku prevence drogových závislostí dospívajících.

Z pohledu vývojové psychologie je období dospívání jednou z nejnáročnějších etap lidského života. Jedinec v této vývojové etapě prochází řadou významných změn, jak v oblasti tělesné, psychické, sociální, tak také v oblasti duchovní (Dolejš a Orel, 2017). Dospívání je mimo jiné často označováno za most mezi dětstvím a dospělostí (Macek, 2003). Vágnerová (2012) uvádí, že adolescence je obdobím, jež pokrývá druhou dekádu života jedince, přičemž je nutné přihlížet k individuálním odchylkám. Dle Thorové (2015) se jedinec v této etapě lidského života potýká s řadou úkolů, jež jsou součástí fyzického i psychického vývoje a souvisí s utvářením osobnosti jednotlivce. S tím souvisí Havighurstova klasifikace vývojových úkolů v adolescenci, který mezi nimi zmiňuje (in Sobotková a kol., 2014): získání nových a zralejších vztahů s vrstevníky obou pohlaví, dosažení mužské nebo ženské sociální role, přijetí vlastní tělesné konstituce, získání emoční nezávislosti od rodičů a jiných dospělých, připravenost na manželství a rodinný život, získání ekonomické nezávislosti, osvojení si určité hodnoty a etického systému, které ovlivňují naše chování a naučit se společensky zodpovědného chování. Rovněž Erikson (2015) upozorňuje na fakt, že jedinec v každém vývojovém období od narození musí překonat jistý vývojový úkol, přičemž u adolescence zmiňuje dosažení identity.

Odborná literatura nabízí rozdílná dělení této vývojové fáze. Práce vychází z teorie, kterou nabízí český autor zabývající se danou problematikou Petr Macek. Adolescenci rozděluje do tří etap – časná adolescence (10/11-13 let), střední adolescence (14-16 let) a pozdní adolescence (17-20 let). Pro časnou adolescenci je typické pohlavní dozrávání. V této fázi dochází k nejvýznamnějším změnám v oblasti biologické. Macek (2003) upozorňuje na fakt, že dívky, které dospívají dříve, než jejich vrstevnice vykazují dle výzkumných studií nižší sebevědomí a mívají také častěji sklon k rizikovému chování. Kdežto časně vyspělí chlapci na rozdíl od děvčat vykazují vyšší

sebevědomí a změny plynoucí z tělesného vývoje vnímají pozitivně. Střední adolescence je obdobím hledání vlastní identity, které doprovází potřeba odlišit se od okolí. Následně poté pozdní adolescence směřuje k samotné dospělosti. Je pro ni významné nejen někam patřit, ale také úvahy týkající se budoucnosti.

1.1 Charakteristické rysy adolescence

1.1.1 Tělesný vývoj

Pro porozumění adolescentů a jejich odlišnosti od dětí a dospělých je nutné uvést hlavní rysy dospívání. Vágnerová (2012) uvádí, že jedním z výrazných znaků dospívání je tělesná změna - biologické zrání, hormonální změny, schopnost reprodukce a zrychlený tělesný růst. Důležité je zde zmínit, že fyzická atraktivita je pro adolescenty jedním z důležitých atributů. Ta totiž u adolescentů povzbuzuje jejich sebevědomí a mezi vrstevníky je oceňována (Skorunková, 2011). Navíc vrstevnické vztahy reprezentují jedinečný a nezastupitelný typ vztahu v adolescenci. Macek (2003, s. 83) uvádí, že: „*zprostředkovávají vzájemné poskytování názorů, pocitů a vzorců chování*“. Pro dospívající je nezbytné být členem vrstevnické skupiny. Proto je důležité sledovat vliv skupiny v rámci drogové problematiky (Dolejš a Orel, 2017).

1.1.2 Kognitivní vývoj

Kognitivním vývojem rozumíme vývoj poznávacích funkcí – pozornosti, paměti, vnímání, fantazii, představování, schopnosti usuzování a myšlení (Sobotková a kol., 2014). Vývoj poznávacích funkcí se v období adolescence dokončuje. Skorunková (2011, s. 32) uvádí, že „*adolescenti myšlenkově experimentují a používají nové způsoby řešení. Jejich nezátíženost zkušenostmi se mimo jiné projevuje tím, že často riskují, mají méně zábran a nepředvídají zcela důsledky svého jednání*.“ To potvrzuje i Steinberg (2005), který uvádí, že riskování v adolescenci pramení zejména z emocionality a sociálních vlivů, přičemž se jedná o nevědomé procesy.

1.1.3 Emocionální vývoj

Pro období dospívání jsou typické velmi silné citové konflikty, proto odborná literatura často celé období charakterizuje jako období „bouří a krizí“. Lze tedy konstatovat, že emoční nestabilita a časté změny nálad provázejí období adolescence. Příhoda (1983) tvrdí, že dominantním rysem chování adolescenta je nevyrovnanost a konfliktnost. Navíc Macek (2003) dodává, že u adolescentů se často setkáváme s egocentrismem, radikalismem a nekompromisností, která vyplývá z nepřijímání dospělého světa. Je nutné dodat, že emocionalita má vliv sebehodnocení a na vztah k sobě samému. V rámci emočního vývoje se u dospívajících objevuje větší vztahovačnost, jež mimoto souvisí s vývojem identity. Tím, jak se mění emocionalita jedince, mění se i subjektivní nazírání na svět. Na konci vývojového období adolescence dochází ke stabilizaci emočního prožívání (Vágnerová, 2012).

1.1.4 Sociální vývoj

Zároveň je období dospívání výrazně spojeno se sociálními potřebami, s potřebou někam patřit a být součástí skupiny (Levine a Kline, 2014). Matoušek a Matoušková (2011) poukazují na to, že právě ve skupině jsou na jedince kladeny nároky přizpůsobení se, s čímž může souviset i užívání návykových látek. Zároveň však i vrstevnické vztahy mohou být dobrým prostředkem prevence (Matoušek a Kroftová, 2003). Vlivem vrstevníků na dospívající se práce podrobně zabývá níže.

1.1.5 Formování identity

Byt' je utváření identity celoživotní proces, v období adolescence je to primárním úkolem. Neboť budování vlastní identity pomáhá dospívajícím odpoutat se od vlastní rodiny a dosáhnout autonomie (Thorová, 2015). Sobotková a kolektiv (2014) uvádí, že utváření vlastního „já“ je ovlivněno řadou faktorů, přičemž nejvýznamnější jsou názory druhých, zvláště pak vrstevníků. Současně Langmeier a Krejčířová (2006) upozorňují, že vytváření identity u dospívajících probíhá skrze experimenty, což může vést k nežádoucím způsobům formování identity, jako je rizikové chování či užívání drog. Dle Macka (2003), adolescenti, kteří získali vlastní identitu, jsou nezávislí, zodpovědnější a úspěšnější, s tím souvisí i liberální postoj k drogám.

2 Socializace a její vliv na rozvoj rizikového chování

Kapitola explikuje rizikové chování a pojednává o socializaci a jejím vlivu na rozvoj rizikového chování, definuje proces a průběh socializace a zároveň upozorňuje na rizikové vlivy, které je nutné zohlednit v rámci preventivního působení na adolescenty.

2.1 Rizikové chování

Přítomnost rizika jako takového je u dospívajících přirozenou součástí života. Rizikem rozumíme jakéhokoli činitele, který vede k tomu, aby jedinec mobilizoval své síly vedoucí k tzv. well-being neboli vyrovnanému stavu. Taková hrozba, jež vede k mobilizování sil, se může vyskytnout v kterékoli oblasti života dospívajícího a může mít různou intenzitu. Dospívající se s rizikovými činiteli zpravidla setkávají ve dvou rovinách – vnitřními a vnějšími vlivy. Vnitřními vlivy rozumíme vrozené dispozice a osobnostní rysy. Vnější vlivy poté představují rizika plynoucí z prostředí, v němž se pohybují (Punová, 2015). Problematikou vnějších vlivů se práce zabývá v následujících podkapitolách.

Samotným rizikovým chováním rozumíme „*chování jedince nebo skupiny, které zapříčiňuje prokazatelný nárůst sociálních, psychologických, zdravotních, vývojových, fyziologických a dalších rizik pro jedince, pro jeho okolí anebo pro společnost*“ (Dolejš, 2010, s. 10). Zároveň podle Světové zdravotnické organizace jsou dospívající rizikovou skupinou. WHO definuje 3 druhy rizikového chování v adolescenci (Bělík a Hoferková, 2016):

- zneužívání návykových látek,
- negativní jevy v oblasti psychosociálního vývoje,
- rizikové chování v oblasti reprodukční.

Sobotková a kolektiv (2014) jmenují následující jevy, které lze zařadit pod pojem rizikové chování: záškoláctví, lhaní, agresivita a agresivní chování, šikana, kyberšikana, násilné chování, obecně kriminální jednání, především krádeže, vandalismus, závislostní chování, rizikové chování na internetu, rizikové sexuální chování, rizikové chování v dopravě, extrémně rizikové sporty a hazardní aktivity, užívání anabolik a steroidů, nezdravé stravovací návyky, extremismus, xenofobie, rasismus, intolerance a antisemitismus.

Dle Dryfoose, je během dospívání patrný nárůst rizikových faktorů. Říká, že až 50 % adolescentů má zkušenost alespoň s jednou z forem rizikového chování (1990, in Sobotková a kol., 2014). Přičemž Matoušek (2003, s. 175) definuje rizikovou mládež jako: „*mládež, u níž je vyšší riziko sociálního selhání*“.

2.2 Socializace

Socializaci lze definovat jako postupné začleňování jedince do života dané společnosti. Spočívá v postupné přeměně člověka jako biologické bytosti v bytost společenskou. V jejím průběhu si člověk osvojuje specificky lidské formy chování. Pelikán (1995) uvádí, že socializace není pouze proces začleňování se do společnosti, ale zároveň i proces formování autenticity jedince. V souvislosti se socializací se objevuje také pojem sociální zrání. To je chápáno jako komplex vývojových změn v chování a vědomí s měnícím se postavením ve společnosti. Mimoto socializace vede k osvojování si určitých sociálních rolí. Za produkt socializace lze podle Krause (2014) označit osobnost jedince jako výsledek jeho sociálních zkušeností získaných sociálním učením.

Socializace je celoživotní proces, který se formuje po určitých životních trajektoriích – rodinné, profesní a společenské aktivity. Zároveň ji lze rozlišit do určitých fází. Kraus (2014) uvádí následující členění – na etapu přípravnou a realizační. Pro etapu přípravnou je charakteristické osvojování si řeči, k interiorizaci společenských hodnot a norem a přejímání základních společenských rolí. Následně v realizační fázi pokračuje přebírání a plnění rolí a uskutečňování řady činností v rámci výše zmiňovaných trajektoriích.

Autoři jako Jean Piaget a Lawrence Kohlberg spojují rozvoj chování a průběh socializace s morálkou a vývojem morálního života. Koncepce Jeana Piageta rozlišuje dvě základní stádia morálního vývoje – heteronomní a autonomní. Chování v heteronomním období je charakterizováno postupným přebíráním norem, kdežto u autonomního období je jednání určováno zvnitřněnými normami. Na koncepci Jeana Piageta navazuje Lawrence Kohlberg – který rozlišuje tři stádia morálního vývoje člověka – předkonvenční, konvenční a postkonvenční. Předkonvenční stádium morálního vývoje je typické pro děti, které si normy teprve osvojují, následně konvenční období je příznačné pro období dospívání, kdy dochází k postupné interiorizaci norem

a postkonvenční období znamená, že si jedinec normy dokonale osvojil a zároveň je schopen a ochoten se jimi zcela řídit, navíc je přesvědčen o správnosti takového jednání a je schopen sebekontroly a sebeovládání.

Další pohled na fáze socializace vychází z jednotlivých vývojových období – dětství, mládí, dospělost a stáří. Přičemž Kraus (2014) dokládá, že mládí je obdobím hledání, touhy po dobrodružství, zažívání silných emocí, z čehož pramení největší riziko rozvoje sociálně deviantního chování.

Na procesu socializace se podílejí činitelé, různé podmínky, které se jej účastní. Jedná se především o vrozené dispozice, vlivy prostředí a z hlediska pedagogiky taktéž výchova (Kraus, 2014). K socializačním činitelům se řadí: rodinu, školu, formální a neformální organizace, vrstevnické skupiny a média.

2.3 Rodina a její vliv na socializaci jedince

Rodinu řadíme mezi nejdůležitější sociální skupiny, ve kterých jedinec žije. Rodinné prostředí ovlivňuje řada faktorů. Nejdůležitějšími z nich jsou dle Krause (2014) 3 oblasti – demograficko-psychologické podmínky, materiálně ekonomické faktory a kulturně výchovná oblast. Demograficko-psychologické podmínky rodiny zahrnují celkovou strukturu rodiny a její vnitřní stabilitu. Jde zejména o úplnost či neúplnost rodiny, věkové rozdíly a vazby mezi jednotlivými členy. Materiálně ekonomické faktory zahrnují problematiku zaměstnanosti, charakter a kvalitu bydlení, spotřebu rodiny jako součást životního způsobu a vliv techniky a technických prostředků. Dále v kulturně výchovné stránce rodinného prostředí se odráží životní styl rodiny, hodnotová orientace, vzdělání rodičů, trávení volného času apod.

Mezinárodní studie ukazují, že pokud jsou děti vychovávány jen jedním z rodičů, mají více psychických a zdravotních problémů, horší výsledky ve škole a méně respektují zákony, než děti vychovávané oběma rodiči (Matoušek a Kroftová, 1998). Bakalář (2002) zároveň potvrzuje, že nepřítomnost otce ve výchově souvisí s řadou společenských a vývojových problémů. Lze tedy konstatovat, že nepřítomnost rodičovské postavy v rodině je jedním z rizikových faktorů pro děti a adolescenty.

Mimoto také zásadní roli hraje způsob řešení konfliktů v rodině. Matoušek a Kroftová (1998) deklarují, že jedinci, kteří žijí v rodině, kde je řada konfliktů mají větší sklon k deviantnímu jednání. Avšak nelze tato tvrzení zobecnit, neboť současným

trendem je nárůst kriminality a deviantního jednání u jedinců žijících v úplné a stabilní rodině.

Opomenut nesmí být ani způsob výchovy, neboť mezi rizikové faktory rozvoje rizikového jednání u adolescentů je řazena přísná výchova nebo naopak velmi liberální až zanedbávající (Kraus, 2014).

Pro příznivé působení na jedince je zásadní orientace preventivně působících osob v podmínkách rodinného prostředí jedince.

2.4 Vliv školy na dospívající

Velmi důležitou roli na utváření osobnosti jedince mají školy a výchovná zařízení. Škola v rámci svých funkcí naplňuje nároky společnosti na jednotlivce. Přibližuje dětem a dospívajícím jednotlivá očekávání, která by měly ve svých životech naplnit. Zejména se soustředí na schopnost rozhodování a utváření sociálních dovedností (Kraus, 2014).

V souvislosti se sledovanou problematikou rizikového chování a vztahu dospívajících k drogám je nutné připomenout preventivní působení v rámci školy. Tím se blíže zabývá pátá kapitola práce. Opomíjeno však nesmí být ani klima školy, které je chápáno jako trvalé sociální a emocionální naladění účastníků (Lašek, 2012). Významnou roli zde hraje učitel jakožto vzor jednání.

Vyšší pravděpodobnost vzniku rizikového chování je shledána na základě řady výzkumů u žáků, kteří ve škole nezažívají školní úspěch.

2.5 Vliv vrstevnických skupin na dospívající

Již v první kapitole práce upozorňuje na fakt, že vrstevnické skupiny představují unikátní a těžko zastupitelný typ vztahu v adolescenci. Vrstevnické skupiny jsou chápány jako přirozená forma života dětí a mládeže. Přičemž základní charakteristikou je věková a názorová blízkost. Vrstevnické skupiny mají na rozvoj osobnosti zásadní vliv. Formují názory a postoje dospívajících.

Matoušek a Kroftová (1998) poukazují na fakt, že pro jedince z dysfunkčních rodin jsou vrstevnické skupiny často významnější, než pro jedince s kvalitním rodinným zázemím.

Z pedagogického hlediska je problematika vrstevnických skupin zásadní. Je nutné mít přehled o těchto skupinách. Vědět jak tyto skupiny fungují a znát jejich

strukturu, normy, způsob komunikace apod. Pelikán (1995) však upozorňuje na fakt, že pedagogické působení na vrstevnické skupiny, ve kterých se jedinec pohybuje, je obtížné. Zásadní je proto získání důvěry jejich členů s cílem eliminovat negativní vlivy.

3 Návykové látky v adolescenci

Kapitola s názvem Návykové látky v adolescenci na základě analýzy odborné literatury definuje pojem droga, podává přehled o skupinách nelegálních návykových látek a prezentuje výsledky studií mapující danou problematiku. Zároveň zmiňuje specifika užívání drog adolescenty.

S ohledem na vývojové změny, kterými adolescenti procházejí, Sekot (2010) řadí děti a dospívající mezi nejrizikovější skupinu ke vzniku závislosti. Současně Stanoev (2015) považuje dospívání za období experimentování nejen s legálními, ale i nelegálními návykovými látkami. Řada dospívajících zkouší nové věci a chování, aby rozpoznali, případně okolí dokázali, kdo jsou, co chtějí či nechtějí. Právě to, může mít pro adolescenta, důležitou roli, neboť užívání návykových látek představuje pro experimentující adolescenty specifický způsob socializace (Thorová, 2015). Experimenty s drogami jsou pro adolescenty dalším novým způsobemžití, který mohou po určité době přirozeně opustit. Nicméně nesmí být opomíjena rizika takového experimentování. Dospívající často nemusí dobře znát účinky, množství a kvalitu drogy. Závislostní užívání následně nejvíce ohrožuje ty, kteří nemohou nebo nedokážou prožít to, co jim droga nabídne, například veselost, zábavu, uvolnění... Dále jsou ohroženi adolescenti, kteří se nacházejí v prostředí, ve kterém jsou návykové látky normou, nebo je jejich užívání ba i uznáváno (Hajný a kol., 2004).

3.1 Specifika užívání drog adolescenty

Užívání návykových látek v dětství a dospívání sebou nese řadu specifíků. Prvním zdrojem drogy je obvykle kamarád, spolužák či přítel. Zejména introvertní dospívající si obtížně vytvářejí nové vztahy a návykové látky mohou mít roli zprostředkující ho činitele. Zároveň vlastnictví drogy může v některých skupinách zvyšovat postavení dotyčného (Hajný a kol. 2004).

Závislost u dospívajících jedinců se rozvíjí daleko rychleji, dochází k častým recidivám a také adolescenti často kombinují řadu návykových látek, to samo o sobě je rizikové. U dospívajících je nutné také zmínit, že mají nižší toleranci k jednotlivým účinným látkám a při experimentech s drogami u nich dochází k vážným zdravotním problémům. Nejen však zdravotní problémy přináší užívání drog v adolescenci, ale také problémy dotýkající se řady dalších oblastí – rodiny, školy. Jak uvádí Nešpor (2018), je

dokázáno, že užívání drog a alkoholu v době adolescence souvisí s fungováním v pozdější dospělosti – nezaměstnanost, neschopnost řešit vlastní problémy, neschopnost založit vlastní rodinu, delikvence, trestní činnost...

Nelze jednoznačně vymezit činitele, které zvyšují pravděpodobnost užívání drog dospívajícími, nicméně faktory prezentované níže, jsou adiktology často uváděny (Hajný a kol., 2004):

- nadměrná svoboda a nedostatek kontaktu mezi rodiči a dítětem,
- nadměrná kontrola a náročnost kladená na dítě ze strany rodiče,
- nadměrné pocity viny (dospívající od svých pocitů unikají prostřednictvím drog),
- stěhování (ztráta známého prostředí, přátel...),
- nevhodný výběr školy (dospívající studuje obor, o kterém nic neví, není mu blízký anebo je již dopředu jasné, že škola je náročná...),
- rozvod.

Chování adolescentů pod vlivem drog se odlišuje v závislosti na okolí. Ve skupině přátel, ve které je užívání drog normou, se adolescent stává sebevědomějším, cítí podporu ze strany skupiny, je oceňován. Často pod vlivem drog dochází mezi dospívajícími k páčání trestné činnosti. V případě, že se intoxikovaný adolescent dostane do přítomnosti dospělých – učitelů, rodičů... často se vyhýbá interakci a komunikaci (Nešpor, Csémy, 2002).

3.2 Vybrané skupiny návykových látek a jejich účinky

Radimecký a kol. (2007) explikuje, že označení nelegální návykové látky se používá jako synonymum k pojmenování drog. Slovník sociální patologie (Bělík, Hoferková a Kraus, s.19) dodává, že: „...*pojmem droga má dva významy: droga jako léčivá látka rostlinného, živočišného nebo nerostného původu nebo droga jako látka ovlivňující psychiku, zpravidla návyková, škodlivá, vesměs nelegální nebo státem omezovaná.*“ Matoušková (2013) předkládá definici WHO, která vymezuje drogu jako jakoukoli látku, která v případě, že je vpravena do těla, může pozměnit jednu či více funkcí organismu.

Drogy lze členit dle různých kritérií. V nejširším slova smyslu jsou drogy členěny na legální a ilegální, přičemž zákonný status jednotlivých látek závisí na

„vyjádření společenské nebezpečnosti posuzované v kulturním kontextu (tradici, převažujícím náboženství, mírou rozšíření apod.) konkrétní společnosti“ (Zábranský, 2003, s. 16). Dále se drogy dělí podle:

- vzniku (přírodní, semisyntetické, syntetické),
- podle typu působení a chemického složení (tlumivé látky, stimulační látky, halucinogeny...),
- podle stupně společenské nebezpečnosti (Zábranský, 2003).

3.2.1 Konopné látky

Konopné drogy reprezentují marihuana a hašiš. Účinnou látkou těchto drog je tzv. THC neboli delta-9-trans-tetrahydrocannabinol. Marihuanou se rozumí sušené květy samičí rostliny konopí. Obsah THC je u marihuany zhruba mezi 8–12 %. U hašiše obsah THC dosahuje až 40 %, neboť se jedná o pryskyřici z konopí. Lze rozlišovat i odrůdy konopí – konopí seté a konopí indické. Konopí seté má převážně stimulační účinky, kdežto konopí indické spíše utlumuje – uvolňuje tělo a zpomaluje myšlení. (Radimecký a kol., 2007)

Konopné drogy jsou dospívajícími hojně vyhledávány, neboť přináší pocit euforie, záchvaty smíchu, lepší introspekci, ale také například stavy rozšířeného vědomí, pocit zostřeného vnímání apod. Mezi adolescenty jsou konopné látky často mylně považovány za rekreační látku a jsou opomíjena její rizika. Marihuanová cigareta je označována jako joint, přičemž tento název odkazuje ke společnému užívání (Ray a Ksir, 1996). Typickým znakem intoxikace konopnými látkami jsou zarudlé spojivky, další projevy mohou být rozmanité – od nadměrné veselosti po ospalost (Prev-Centrum, 2017a).

3.2.2 Halucinogeny

Halucinogeny jsou skupinou látek, které mají schopnost změny vědomí a vnímání. Do této skupiny drog patří LSD, psilocybin – obsažený v halucinogenních houbách, mezkalin a další. Mezi uživateli drog se setkáváme se slangovými výrazy jako je trip, delk a papír. Jako žádoucí účinky halucinogenů jsou považovány veselost, změna vnímání vnějších podnětů – tzv. pseudohalucinace. Tyto pseudohalucinace však mohou mít i ponurý charakter (Prev-Centrum, 2017b). Radimecký a kol. (2007) upozorňují, že mnohdy mohou vzbuzovat u intoxikovaného jedince obavy o své

psychické zdraví. Mezi dalšími riziky užívání halucinogenů jsou zmiňovány úrazy, agresivita, ale také psychotické poruchy nebo trvalé změny osobnosti.

Typickými znaky intoxikace halucinogeny jsou rozšířené zornice a podivné chování – od nadměrné veselosti po nápadnou úzkost (Prev-Centrum, 2017b).

3.2.3 Stimulační látky

Do skupiny stimulačních látek jsou řazeny drogy s budivým – stimulačním účinkem. Jedná se o drogy jak přírodního, tak i syntetického charakteru. Nejznámějšími představiteli této skupiny drog je kokain, pervitin a na pomezí mezi stimulačními látkami a halucinogeny je extáze (Radimecký a kol., 2007). Pervitin je v České republice nejčastěji užívaná stimulační látka, která je slangově označována jako perník, piko, péčko, speed nebo krystal. Žádoucími účinky pervitinu je zrychlené myšlení, hovornost, odstranění únavy. Paradoxem užívání pervitinu je, že zpočátku mnozí uživatelé jej berou jako zprostředkovatele sociálního kontaktu, nicméně v důsledku užívání pervitinu vzniká řada mezilidských konfliktů, které pramení z paranoie a agresivity. Typickými znaky intoxikace pervitinem jsou pohybové stereotypy (tzv. vykroucenost), zrychlení, rozšířené zornice a hovornost (Prev-Centrum, 2017c).

3.2.4 Opiáty

Opiáty jsou rozsáhlou skupinou drog, typickým zástupcem této skupiny je heroin. Heroin je polysyntetická droga, která se vyrábí z máku setého. Slangově se označuje jako herák, hero, kéro nebo bílej (Prev-Centrum, 2017d). Opiáty jako takové tiší bolest a mají tlumivý účinek, který spočívá v útlumu centrálního nervového systému. Příznakem intoxikace je zpomalení, okolní svět se zdá klidnější a nenáročný. U intoxikovaného jedince pozorujeme zúžené zornice, apatii, neschopnost soustředit se (Radimecký a kol., 2007).

3.2.5 Nové syntetické drogy

„Pojmem nové syntetické drogy nebo taky legal highs (legální opojení), je označením pro širokou skupinu látek, se kterými se v poslední době velmi často setkáváme na drogové scéně. Důvodem je snaha ilegálních výrobců obejít stávající legislativu a vyrobit psychoaktivní látku, která dosud nefiguruje na seznamu ilegálních substancí“ (Prev-Centrum, 2017e). Dalším důležitým faktorem je bezpochyby zájem adolescentů prožívat nové zážitky. V České republice je dle Chomynové

a Grohmannové (2015) patrný výskyt nových syntetických drog od roku 2010. Jedná se o skupinu látek jak syntetického, tak i přírodního původu. Do Evropy a do České republiky jsou dováženy nejčastěji z Číny a následně jsou distribuovány zejména prostřednictvím internetových obchodů a černého trhu. U nás jsou nejrozšířenější látky, které sloužící jako náhražky extáze, pervitinu a kokainu. Hlavní nebezpečí pro dospívající plyne již ze samotného názvu – legal highs – dospívající nevnímají rizika pramenící z jejich užívání.

3.3 Výzkumná šetření z oblasti drogové problematiky mezi dospívajícími

Nejrozsáhlejší studií z dané oblasti je celoevropská studie – projekt ESPAD (Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách). Projekt ESPAD podává přehled o rozsahu užívání legálních a nelegálních látek mezi dospívajícími. V České republice je realizována od roku 1995 pravidelně každé 4 roky. V roce 2019 se projektu zúčastnilo 2778 žáků narozených v roce 2003. V roce 2019 se ukázalo, že dochází k poklesu užívání návykových látek mezi adolescenty. Odborníci samotný pokles užívání drog dospívajícími přisuzují digitální revoluci, která je charakterizována nárůstem on-line komunikace a užíváním nových technologií. Zároveň ze studie vyplývá, že dochází k vyrovnávání zkušeností s užíváním drog mezi chlapci a dívkami. Studie však potvrdila trend, kdy nejnižší výskyt užívání návykových látek se vyskytuje mezi gymnazisty, naopak nejvíce zkušeností s drogami mají žáci odborných učilišť. Z pohledu jednotlivých skupin nelegálních návykových látek je mezi adolescenty nejvíce užívanou drogou marihuana. S marihuanou experimentovalo 28,4 % dotazovaných adolescentů. Z toho 10,6 % uvedlo, že šlo o ojedinělý experiment. Dále mezi drogami následuje v oblíbenosti mezi dospívajícími extáze, LSD a halucinogenní houby, jejichž konzumaci přiznaly zhruba 3 % dotazovaných. Užití stimulačních drog – pervitinu a kokainu uvedlo shodně 1,5 % respondentů. Užití opiátů připustilo méně než 1 % šestnáctiletých. Studie také potvrdila, že první zkušenost s užitím nelegální návykové látky se posouvá do pozdějšího věku, konkrétně se tato zkušenost pohybuje kolem 15 roku (Chomynová, Grohmannová, Mravčík, 2020).

Na Havlíčkobrodsku realizovala výzkumné šetření zaměřené na užívání drog mezi adolescenty Jelínková v rámci bakalářské práce (2015). Výzkumného šetření se

zúčastnilo 283 žáků Akademie Světlá nad Sázavou. Výsledky ukázaly, že žáci studující výuční obory mají s užíváním drog větší zkušenosti než jejich vrstevníci studující gymnázium či maturitní obory. Zároveň žáci výučních oborů experimentují s návykovými látkami již před dvanáctým rokem života. Dále výzkumné šetření zjišťovalo subjektivní vnímání dostupnosti nelegálních návykových látek, přičemž z výsledků vyplývá, že dle respondentů lze na Havlíčkobrodsku lehce sehnat drogy. Zároveň dospívající znají ve svém okolí osoby, které návykové látky užívají. Poté výzkumné šetření ukázalo, že mezi žáky Akademie Světlá nad Sázavou je nejrozšířenější nelegální návykovou látkou marihuana, a to jak mezi žáky výučních a maturitních oborů, tak i žáky gymnázia.

4 Osoby a instituce pracující s rizikovou mládeží

Kapitola specifikuje profese pracující s adolescenty, tak aby korespondovaly s výzkumnou částí práce. Zaměřuje se na osoby, které jsou v kontaktu s rizikovou mládeží a mají možnost ovlivnit jejich jednání. Zároveň kapitola představuje instituce na Havlíčkovobrodsku, jejichž cílovou skupinou jsou dospívající.

4.1 Sociální pracovník

Profesi sociálního pracovníka definuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Okruh činností, které zákon vymezuje je široký: „*Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb*“ (§ 109 zákona č. 108/2006 Sb.). Kompetence nezbytné k výkonu profese jsou dle zákona: svéprávnost, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost. V případě práce s rizikovou mládeží, je důležité zmínit, že úkolem sociálního pracovníka je nejenom pomoci dospívajícím a jejich okolí zlepšit jejich sociální fungování, ale také snažit se ovlivnit sociální podmínky tak, aby bylo možné předcházet rizikovým situacím (Matoušek, Kodymová a Koláčková, 2005).

Sociální pracovník nalezne široké uplatnění v řadě státních i neziskových institucích, jejichž cílovou skupinou jsou právě adolescenti: domy na půl cesty, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, sociálně terapeutické dílny, centra denních služeb, kontaktní centra, odborné poradenství atd. Nicméně pouze nízkoprahová zařízení jsou přímo zaměřena na práci s rizikovou mládeží. „*Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby dětem a mladistvým ve věku od 6 do 26 let, ohroženým společensky nežádoucími jevy. Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace*“ (§ 62 zákona č. 108/2006 Sb.).

Na Havlíčkobrodsku nalezneme dvě nízkoprahová zařízení, která jsou zřizována Oblastní charitou Havlíčkův Brod – eNCéčko – Nízkoprahové centrum pro děti a mládež a Nízkoprahový klub BAN! První zmiňované poskytuje služby ve Světlé nad Sázavou. Cílovou skupinou eNCéčka jsou děti a mládež ve věku od 10 do 21 let. Centrum nabízí klientům smysluplné trávení volného času, individuální rozhovory, pomoc a podporu při hledání různých řešení nepříznivé sociální situace. Nízkoprahový klub BAN! se nachází v Havlíčkově Brodě a klienty se mohou stát dospívající ve věku od 8 do 20 let. Nabízí sociální poradenství, podporu a pomoc v obtížných nebo rizikových situacích (Oblastní charita Havlíčkův Brod, 2022).

Nízkoprahové centrum pro děti a mládež – eNCéčko v roce 2020 navštěvovalo celkem 39 klientů, z toho bylo 17 žen a 22 mužů. O klienty se zde starali 3 sociální pracovníci. Nízkoprahový klub BAN! navštívilo 109 klientů, kterým se věnovali 3 sociální pracovníci (Oblastní charita Havlíčkův Brod, 2020).

4.2 Pracovník sociálně-právní ochrany dětí

Profesi a náplň práce pracovníka sociálně-právní ochrany dětí blíže definuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Sociálně-právní ochranou dětí se dle zákona rozumí (§ 1 zákona č. 359/1999 Sb.): „*ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny, zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.*“

Z hlediska cíle práce je důležitá zejména preventivní činnost pracovníků OSPOD, kterou ukládá zákon. Matoušek, Kodymová a Koláčková (2005) však upozorňují, že z důvodu nedostatku personálu a řady úkolů, které pracovníkům OSPOD zákon ukládá, často zvládají pouze administrativní minimum. Na Havlíčkobrodsku je sociálně právní ochrana dětí zajišťována obcemi s rozšířenou působností – Havlíčkův Brod a Světlá nad Sázavou.

4.3 Pedagog

Profesi pedagoga definuje zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovních. „*Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně pedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání*“ (§ 2 zákona č. 563/2004 Sb.). Pedagogický slovník mimoto explikuje, že pedagogem se rozumí učitel v různých typech a stupních školy (Průcha, Walterová a Mareš, 2013).

Role pedagoga v preventivním působení je neodmyslitelná. Je důležité zdůraznit, že učitel nepředává pouze poznatky, ale svým jednáním a vystupováním také formuje osobnost dospívajícího žáka. Odborná literatura definuje nezbytné kompetence pro výkon profese učitele. Je nutné jmenovat kompetence sociální, psychosociální a komunikativní, které jsou z hlediska prevence podstatné.

Na Havlíčkobrodsku je více než desítka základních škol a několik škol středních. Proto zde jsou jmenované pouze největší z hlediska počtu žáků, které je navštěvují. Největší základní školou na Havlíčkobrodsku je ZŠ Štáflova Havlíčkův Brod. Základní škola ZŠ Štáflova poskytuje základní vzdělávání a důraz klade na výchovu ke zdravému životnímu stylu a na prevenci užívání návykových látek. Zároveň je zde rozšířená výuka tělesné výchovy. Základním principem školy je vzájemná důvěra mezi pedagogy a žáky. Mimoto usiluje o co nejširší spolupráci s rodinami žáků (ZŠ Štáflova Havlíčkův Brod, 2020).

Největší střední školou v regionu je Akademie – Vyšší odborná škola, Gymnázium a Střední odborná škola uměleckoprůmyslová Světlá nad Sázavou. Škola nabízí široké spektrum studijních oborů od vyučnických oborů přes obory maturitní po gymnázium. V současné době navštěvuje školu více jak 800 žáků (Akademie - VOŠ, Gymn. a SOŠUP Světlá nad Sázavou, 2020).

4.4 Lektor primární prevence

Lektorem primární prevence se rozumí odborník pracující v oblasti primární prevence. Lektor primární prevence má znalosti i dovednosti v problematice rizikového chování. Lektoři podporují školy v oblasti primární prevence s cílem předcházet rizikovému chování včetně užívání návykových látek.

Na Havlíčkobrodsku nabízí své služby Centrum primární prevence Spektrum se sídlem ve Žďáře nad Sázavou. Centrum nabízí školám 10 programů všeobecné primární prevence a 2 programy selektivní primární prevence. Zároveň realizuje projekty zaměřené na vzdělávání pedagogů. V roce 2020 bylo realizováno přes 80 programů s 1346 žáky a jejich učiteli. Vzhledem k pandemii COVID-19 centrum nově nabízí i online programy (Centrum primární prevence Spektrum, 2020).

5 Prevence a aktuální trendy v práci s rizikovou mládeží

Nezbytnou a stěžejní část teoretické části diplomové práce tvoří pátá kapitola, jež pojednává o prevenci. V úvodu je charakterizována problematika prevence a následně je pozornost věnována aktuálním trendům v práci s rizikovou mládeží. Závěrem se kapitola také věnuje možnosti působení sociálního pedagoga v praxi.

Termín prevence pochází z latinského *praeventus* neboli zákrok předem. Pedagogický slovník definuje prevenci jako: „*soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucích jevů*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2013, s. 178). Prevencí rozumíme veškeré aktivity – výchovné, vzdělávací, zdravotnické či sociální, které vedou k předcházení výskytu, k zamezení rozvoje a zmírnění již existujících projevů nežádoucího chování (Miovský a kol. 2010). Preventivní aktivity lze členit na primární, sekundární a terciární. Zábranský (2003) uvádí, že cílem primární prevence je předejití zneužívání drog a oddálení prvního kontaktu dospívajících s drogami. Bělík a Hoferková (2016) dodávají, že v rámci primární prevence je nezbytné poskytnout dospívajícím dostatek informací o rizicích užívání drog a ochránit adolescenty před experimenty s návykovými látkami. Odpovědnost je zde kladena zejména na rodinu, školu a média. Zároveň primární prevenci lze členit na specifickou a nespecifickou. Nespecifická primární prevence působí obecně a jejím cílem je harmonický rozvoj osobnosti. Oproti tomu specifickou primární prevencí se rozumí ty aktivity, které působí cíleně na postoje dospívajících k drogám a jsou směřovány zejména k ohroženým skupinám adolescentů (Bělík, Hoferková, 2016). Podle Zábranského (2003) sekundární prevence je zacílena již na samotné uživatele drog a pomáhá jim vést smysluplný život, přičemž za sekundární prevenci jsou odpovědné instituce výchovně-vzdělávací, zdravotnické, psychologické a sociální (Bělík, Hoferková, 2016). Následně terciární prevence představuje soubor aktivit, které jsou určeny uživatelům drog, kteří se nechtějí či nedovedou vzdát drog. Cílem je předcházet následkům poškození nebo zhoršení jejich zdravotního stavu či jejich sociální situace (Zábranský, 2003), hlavní zodpovědnost zde Bělík a Hoferková (2016) kladou na zdravotnické a resocializační zařízení.

5.1 Efektivní prevence drogových závislostí

Cílem efektivní prevence drogových závislostí rozumíme snahy zamezit užívání nelegálních návykových látek adolescenty. Proto, aby bylo možné hovořit o efektivní primární prevenci, je dle odborné literatury nezbytné, aby byla splněna základní kritéria, mezi která Nešpor a Csémy (1998, in Kalina a kol., 2003) řadí:

- Včasné zahájení preventivních aktivit a jejich přizpůsobení věku účastníků – efektivita preventivních aktivit roste v případě, že probíhají dříve, než se děti setkají s jednotlivými návykovými látkami. Na základě evaluace preventivních programů je dokázáno, že nejvyšší účinnost vykazují ty programy, které začaly 2 – 3 roky před prvním kontaktem dospívajících s drogami.
- Soustavnost a dlouhodobost – preventivní aktivity jednorázového charakteru jsou považovány za neúčinné, je důležité soustavné a dlouhodobé působení, navázání důvěry mezi účastníky, spolupráce rodiny a pedagogů.
- Práce v malých skupinách – ideální počet aktérů preventivního programu je 30 osob. Tento počet umožňuje bližší kontakt, aktivizaci účastníků a možnost vedení dialogu.
- Aktivní účast aktérů – podporuje účinnost preventivních aktivit. Pouhé předávání informací je považováno za kontraproduktivní, stejně tak moralizování či zastrasování.
- Obsahuje získávání důležitých sociálních dovedností a dovedností potřebných k životu – preventivní programy by neměly předávat účastníkům pouze informace, ale měly by cílit na postoje a pozitivní změnu chování.
- Akcent na kontext programu – je důležité znát situaci v regionu, kde jsou aktivity realizované, dále mít informace o specifických aktérů a možnostech spolupráce se školou a rodinou.
- Využívání pozitivních modelů a nápodoby – dětem a dospívajícím by měly být prezentovány pozitivní modely, se kterými se mohou ztotožnit.
- Flexibilitnost – preventivní aktivity musí reagovat na aktuální potřeby aktérů, zároveň musí brát v úvahu možné komplikace.
- Jasný a strukturovaný program – jsou předem definována pravidla a zároveň program je veden odborně.

V současné době nalezneme řadu institucí a osob, které nabízí preventivní programy školám. Bohužel se často jedná pouze o jednorázové aktivity v podobě přednášek či besed realizovaných pro velký počet žáků. Jsou opomíjena výše zmíněná kritéria účinnosti – dlouhodobost, systémovost, soustavnost. Žáci jsou pouhými příjemci informací, během preventivních programů jsou pasivní, informace, jež získávají, jsou mnohdy v rozporu s jejich zkušenostmi. Osoby, které vedou preventivní aktivity, nemají dostatečné kompetence a preventivní programy, které jsou na školách realizované, se stávají neefektivními. Je nezbytné apelovat na školní metodiky prevence v důsledném výběru jednotlivých programů, tak aby byla co nejvíce zvyšována účinnost primární prevence rizikového chování na školách.

5.2 Příklady dobré praxe a aktuální trendy v oblasti primární prevence

Školy a školská zařízení jsou vnímána jako zásadní prostředí pro realizaci primární prevence rizikového chování, tedy i prevence užívání návykových látek, a to z toho důvodu, že školy navštěvuje většina dospívajících. Školy, tak zaujímají unikátní pozici pro realizaci preventivních programů, ať již skrze pedagogy či externí instituce (Richter, 2005). Zároveň školy mají povinnost od roku 2004 realizovat prevenci. Základními dokumenty, které upravují oblast primární prevence rizikového chování ve školách a školských zařízeních jsou zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání a vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Významným dokumentem v oblasti primární prevence rizikového chování je Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2019-2027. Jedná se o strategický dokument Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, který je v souladu s ostatními koncepčními dokumenty. Hlavním cílem strategie je *„prostřednictvím efektivního systému primární prevence, fungujícího na základě komplexního působení všech na sebe vzájemně navazujících subjektů, snížit míru rizikového chování u dětí a mládeže a minimalizovat jeho vznik“* (MŠMT, s. 9).

V posledních letech se oblast školní prevence proměňuje. Nejde pouze o samotné preventivní programy, ale výzkumy ukazují, že ve školním prostředí je zásadní fungování školy jako instituce. Na žáky kladně působí profesionální vedení, motivování pedagogové, dobrá a bezpečná atmosféra, pozitivní vztahy mezi žáky a

pedagogy, pozitivní přístup k žákům a jejich projevům, jasná komunikace, zapojení rodičů do chodu instituce, participace žáků na chodu školy a zapojení peer prvků (Richter, 2005).

Již výše je zmiňováno, že v současné době nalezneme řadu institucí a osob, které nabízí preventivní programy školám. Nicméně je důležité dbát na vhodný výběr. Z příkladů dobré praxe lze zmínit například Peer programy. Podstatou Peer programu je využití vlivu vrstevníků na adolescenty. Jedná se o přenos informací a zkušeností na horizontální úrovni. Peer programy jsou realizované vyškolenými peer aktivisty, kteří spolupracují s metodikem prevence ve škole a organizují besedy se svými spolužáky. Vrstevnický program je dlouhodobý a plánovaný. Lze jej využít u všech forem rizikového chování. Zároveň i mimo školní prostředí peer aktivisti ovlivňují své vrstevníky svými postoji a zdravým životním stylem (Širůčková a kol. 2012). Dalším příkladem dobré praxe je preventivní program Preventure. Cílem tohoto programu je snížit výskyt experimentování s návykovými látkami, používat vhodné strategie při zvládnání náročných situací a rozvoj sebeuvědomění a sebeovládání. Rozsah je stanoven na 6 vyučovacích hodin v rámci 4 setkání. Preventure je veden psychology případně speciálními pedagogy. Program využívá behaviorálně-kognitivní techniky, edukační techniky a motivační rozhovory (Širůčková a kol. 2012). Vhodné je zmínit také program Unplugged, který je programem primární prevence užívání návykových látek. Skládá se z 12 lekcí a je určen pro žáky ve věku 11 až 13 let. Lekce jsou podle zaměření rozděleny do 3 hlavních skupin – informace a postoje, interpersonální dovednosti a intrapersonální dovednosti – lekce vychází z principů vlivu sociálního prostředí a rozvoje životních dovedností. Zajímavým preventivním programem je také program prevence pro rodiče Unplugged. Tento program bývá často realizován jako doplněk k programu Unplugged pro žáky. Cílem programu je informovat rodiče o vlivu rodinu na užívání drog dospívajícími a pomoci rodičům pochopit změny, kterými děti procházejí. Program pro rodiče je tvořen 3 setkáními ve škole v délce 180 minut. Témata jednotlivých setkání jsou – *„Jak lépe chápat dospívající? Být rodičem dospívajícího člověka znamená růst společně. Mít dobrý vztah s vlastním dítětem znamená umět nastavit pravidla a hranice“* (Jurystová, 2012). Mimo výše zmíněné preventivní programy práce zmiňuje vzdělávací program jedné ze ZŠ na Havlíčkovobrodsku, kde je důraz kladen na rozvoj dovedností pro život. Mezi hlavní

vyučovací předměty na 2. stupni zařadila průřezová témata osobnostní a sociální výchovu a výchovu ke zdraví. Dle slov ředitele školy je nezbytné v dnešní době vedle získávání znalostí rozvíjet dovednosti, které si žáci odnesou do života a mohou díky tomu profitovat. Jak sám tvrdí, za potřebí je také disponovat kvalitními a motivovanými pedagogy, kteří jsou schopni vybavit žáky klíčovými kompetencemi tak, aby obstáli v dnešním složitém světě. Co se týká samotné prevence drogové problematiky, ta je na škole realizována napříč všemi předměty. Na první pohled se může zdát, že v matematice či českém jazyce není prostor pro preventivní aktivity, to však pedagogové vyvrací v rámci projektových dnů zaměřených na danou problematiku. Zde ředitel školy připouští, že zajištění takové výuky je těžké z hlediska personálního. Ne každý pedagog se ztotožňuje s daným přístupem. To se však netýká pedagogů pracujících na této základní škole. Klíčové je také pozitivní klima školy a úzká spolupráce s rodinami žáků.

5.3 Možnosti působení sociálního pedagoga v přímé praxi

Profese sociálního pedagoga je řazena mezi pomáhající profese. V současné době není profese legislativně upravena a je pouze modelová. Kraus, Poláčková a kolektiv (2001) uvádí, že činnosti sociálního pedagoga lze označit za pestré a široké. Přičemž Kraus (2008) dodává, že sociální pedagog řídí a organizuje výchovný proces a působí na subjekty výchovy v integrační a rozvojové rovině. Integrační rovinou se rozumí podpora a pomoc osobám, které ji potřebují. Rozvojovou rovinou je poté míněn žádoucí a zdravý rozvoj osobnosti jedince. Mimoto Kraus (2008) explikuje, že sociální pedagog je odborníkem, který je vybaven jak teoreticky, tak i prakticky a uplatnění může nalézt v řadě institucí, v nichž přispívá k rozvoji zdravého životního stylu dětí, mládeže i dospělých osob.

Vzhledem k tématu se práce zaměřuje zejména na uplatnění sociálního pedagoga v oblasti sociálních a pedagogických služeb. Dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, se sociální pedagog může stát sociálním pracovníkem ve všech zařízeních. S ohledem na cílovou skupinu – rizikovou mládež, práce zmiňuje uplatnění sociálního pedagoga v nízkoprahových zařízeních. Jak již je výše zmíněno právě nízkoprahová zařízení poskytují služby dětem ve věku od 6 do 26 let a jejím cílem je zejména prevence rizikového chování.

Vedle toho v zákoně č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících, který definuje pedagogické pracovníky, není sociální pedagog zmíněn. Tím se sociální pedagog může stát například na pozici vychovatele, asistenta pedagoga či pedagoga volného času. Významnou organizací usilující o prosazení sociálního pedagoga do zákona o pedagogických pracovnících je Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice. Kraus, Poláčková a kolektiv (2001, s. 191) podrobně rozpracovali možnosti uplatnění sociálního pedagoga ve školství a jeho role definují jako: „*pomocníka a obhájce žáka, mediátora v konfliktech se žáky a rodiči, koordinátora s veřejnou správou, iniciátora spolupráce s místními výchovně – vzdělávacími institucemi a organizátora volnočasových projektů a aktivit.*“ Emmerová (2009) dodává, že ve školství by sociální pedagog měl vykonávat funkci metodika primární prevence. Sociální pedagog by byl zodpovědný za realizaci primární prevence ve školách. Tuto funkci v současné době vykonávají učitelé, kteří mnohdy nemají dostatečné odborné vzdělání pro danou funkci. Zároveň by podle Emmerové (2009) organizoval volnočasové aktivity, poskytoval sociální poradenství a spolupracoval s rodinami žáků. Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice blíže nastínila náplň práce sociálního pedagoga ve školách. Mezi jednotlivými úkoly zmiňuje například (2020) „*práci s klimatem školy a třídy, poradenství pro učitele, individuální a skupinovou práci s žáky, krizovou intervenci, rozhovory s rodiči a terénní práce*“.

6 Empirická část

6.1 Dotazníkové šetření mezi osobami pracujícími s adolescenty

Výzkumné šetření se zabývá primární prevencí rizikového chování, zejména drogových závislostí u adolescentů. Pro účely tohoto výzkumného šetření, práce definuje adolescenty podle modelu Macka. Zároveň primární prevenci definuje jako snahu předejít zneužívání drog a oddálit první setkání dětí a dospívajících s drogami.

Prostřednictvím průzkumného šetření práce zjišťuje, jak se jednotlivé profese pracující s adolescenty zaměřují na prevenci drogových závislostí, a zda existují rozdíly mezi jednotlivými profesemi.

6.1.1 Průzkumné cíle a stanovení hypotéz

Cílem výzkumného šetření je zjistit postoj osob pracujících s mládeží k primární prevenci, zejména prevenci drogové problematiky mládeže. Práce definuje následující dílčí cíle:

1. Zjistit, s kterými formami rizikového chování se osoby pracující s mládeží setkávají nejčastěji a jaké je postavení drogové problematiky v kontextu rizikového chování mládeže.
2. Zjistit, zda existuje z pohledu osob pracujících s mládeží významný rozdíl ve věku a v příčinách rozvoje rizikového chování obecně a drogové problematiky.
3. Zjistit, které drogy jsou dle osob pracujících s mládeží mezi adolescenty nejužívanější.
4. Zjistit, zda se osoby pracující s mládeží podílejí na prevenci drogové problematiky, a které formy prevence jsou dle nich nejúčinnější.

H1. Předpokládám, že mezi nejčastější druhy rizikového chování z pohledu osob pracujících s mládeží, patří užívání návykových látek.

Rizikovým chováním rozumíme „*chování jedince nebo skupiny, které zapříčiňuje prokazatelný nárůst sociálních, psychologických, zdravotních, vývojových, fyziologických a dalších rizik pro jedince, pro jeho okolí anebo pro společnost*“ (Dolejš, 2010, s. 10). WHO definuje 3 druhy rizikového chování v adolescenci, mezi nimiž zmiňuje právě zneužívání návykových látek.

H2. Předpokládám, že z pohledu osob pracujících s mládeží je nejrizikovějším věkem pro rozvoj jakéhokoliv rizikového chování věk 11 – 14 let a neexistuje signifikantní rozdíl mezi rizikovým chováním obecně a drogovou problematikou. Zároveň nelze zobecnit příčiny vzniku rizikového chování a užívání drog.

Časná adolescence je obdobím, kdy se mnozí dospívající dopouští rizikového chování. Adolescenty zajímají zážitky a pocity, a v důsledku toho často ignorují zdravý rozum (Townsend, 2009). Navíc podle řady výzkumů se adolescenti dostávají do kontaktu s návykovými látkami ve věku od 11 let.

H3. Předpokládám, že mezi nejčastěji jmenovanými drogami užívanými mládeží bude konopí a konopné drogy.

Konopné látky patří u nás mezi nejčastěji užívané nelegální látky. Odborníci upozorňují, že konopné látky jsou dospívajícími mylně považovány za relaxační látku a zároveň adolescenti opomíjí rizika jejich užívání.

H4. Všechny osoby pracující s mládeží se podílejí na prevenci, ale existuje významný rozdíl mezi způsobem prováděné prevence a formami prevence, které aplikují.

Hypotéza bude statisticky testována. Bude ověřovat závislost mezi způsobem prováděné prevence a profesí.

Na základě legislativních dokumentů je u všech osob pracujících s mládeží, tak jak je vymezuje práce, stanovena primární prevence jako jedna z náplní jejich profese. Nicméně možnosti působení a formy prováděné prevence se liší v závislosti na vykonávané profesi.

6.1.2 Použité metody

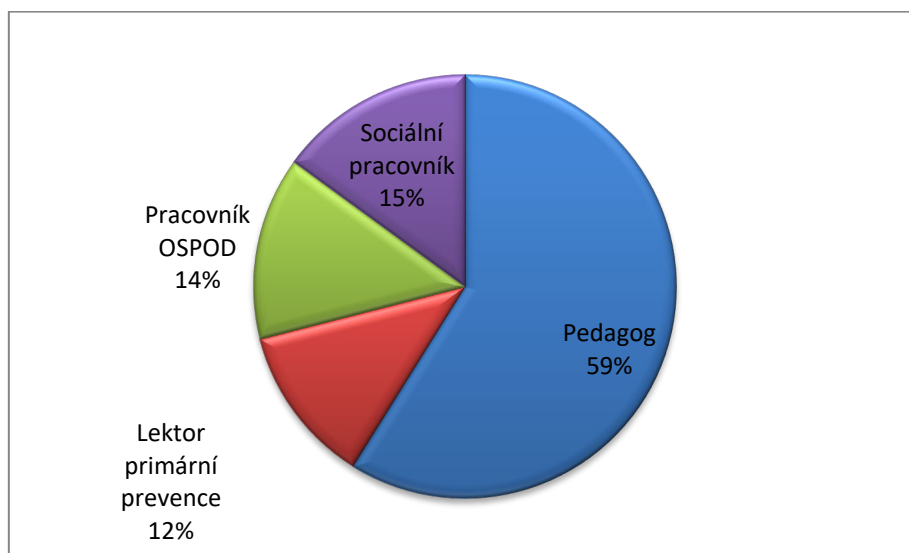
Kvantitativní výzkumné šetření realizované ve spolupráci s osobami pracujícími s mládeží probíhalo na jaře roku 2020 s využitím anonymních dotazníků vlastní konstrukce. Dotazníky byly konstruovány tak, aby pokrývaly oblast stanovených výzkumných cílů. Cílovou skupinou byly osoby pracující s mládeží – pedagogové, lektoři primární prevence, pracovníci OSPOD a sociální pracovníci na Havlíčkovobrodsku.

6.1.3 Průzkumný soubor

Výzkumného šetření se zúčastnilo 107 osob pracujících s mládeží. Bohužel návratnost dotazníků je vzhledem k situaci – pandemii nemoci COVID-19 – nízká. V regionu Havlíčkobrodská bylo osloveno celkem 8 škol – základních a středních, z nichž reagovaly pouze 5. Na žádost o vyplnění dotazníku reagovalo 16 úředníků – pracovníků OSPOD a sociálních pracovníků z MÚ Světlá nad Sázavou a 15 úředníků z MÚ Havlíčkův Brod. Zároveň byli osloveni pracovníci neziskových organizací v regionu a dohromady jich reagovalo 13. Zároveň musí být brány v úvahu omezené možnosti ve výběru průzkumného souboru s ohledem na daný region. Charakteristiku výzkumného vzorku popisuje níže uvedená tabulka s grafickým vyjádřením.

Tabulka 1: Respondenti dle profese

Profese	Celkem osob	%
Pedagog	63	59
Lektor primární prevence a pracovník NZDM	13	12
Pracovník OSPOD	15	14
Sociální pracovník	16	15

Graf 1: Respondenti podle profese

Tento graf ukazuje složení respondentů podle profese. Pedagogů je zastoupeno 63 (59 %), pracovníků OSPOD 15 (14 %), lektorů primární prevence 13 (12 %) a sociálních pracovníků 16 (15 %). Z celkového počtu 107 respondentů je zřejmá převaha pedagogů (59 %).

6.1.4 Vyhodnocení a interpretace průzkumného šetření

H1. Předpokládám, že mezi nejčastější druhy rizikového chování, z pohledu osob pracujících s mládeží, patří užívání návykových látek.

Tento předpoklad sytila položka č. 2 v dotazníku, kde osoby pracující s mládeží zaznamenávaly druhy rizikového chování, se kterými se ve své profesi setkávají nejčastěji.

Tabulka 2: Četnost výskytu jednotlivých druhů rizikového chování

Druhy rizikového chování	Četnost
Záškoláctví	54
Šikana a extrémní formy agrese	61
Rasismus a xenofobie	6
Sexuálně rizikové chování	8
Užívání návykových látek	61
Spektrum poruch příjmu potravy	12
Netolismus a nomofobie	9

Graf 2: Četnost výskytu jednotlivých druhů rizikového chování

Tento graf zobrazuje četnost výskytu jednotlivých druhů rizikového chování, tak jak se s nimi setkávají respondenti ve své profesi. Respondenti mohli zvolit více odpovědí. Mezi nejčastější druhy rizikového chování patří dle dotazovaných užívání návykových látek a šikana a extrémní formy agrese, které označila více jak polovina respondentů, konkrétně tuto možnost zvolilo 61 respondentů. Dalším velmi častým druhem rizikového chování je záškoláctví, které označilo 54 respondentů. Ostatní formy rizikového chování nebyly tak četně označovány.

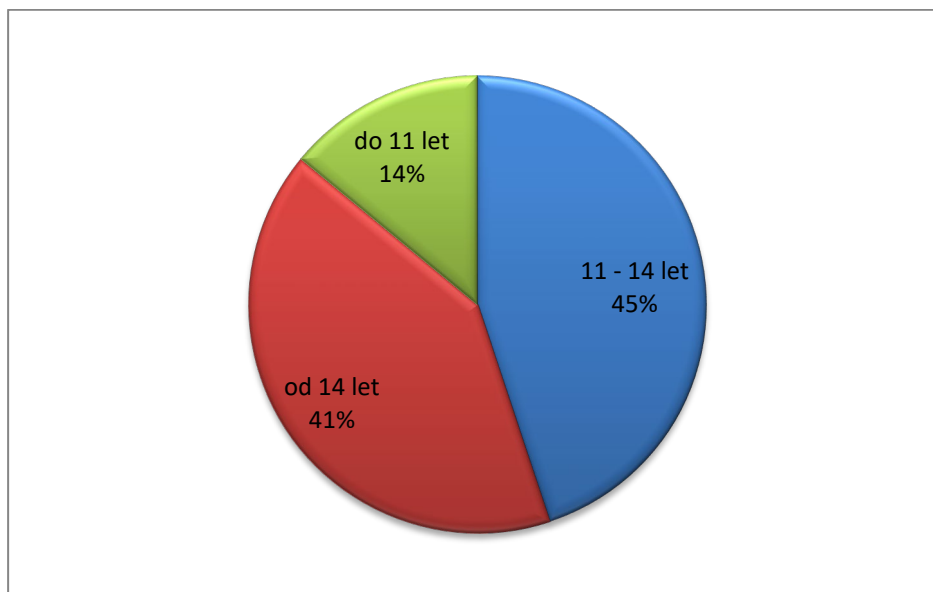
Závěr k H1: Na základě zjištěných údajů se hypotéza potvrdila.

H2. Předpokládám, že z pohledu osob pracujících s mládeží je nejrizikovějším věkem pro rozvoj jakéhokoliv rizikového chování věk 11 – 14 let a neexistuje signifikantní rozdíl mezi rizikovým chováním obecně a drogovou problematikou.

Tuto hypotézu sytily v dotazníku otázky č. 3 a 4, přičemž signifikantním rozdílem je míně rozdíl o více než 25 %.

Tabulka 3: Rizikový věk vzniku rizikového chování mládeže

Rizikový věk vzniku rizikového chování mládeže	Odpovědi	%
11 - 14 let	48	45
od 14 let	44	41
do 11 let	15	14

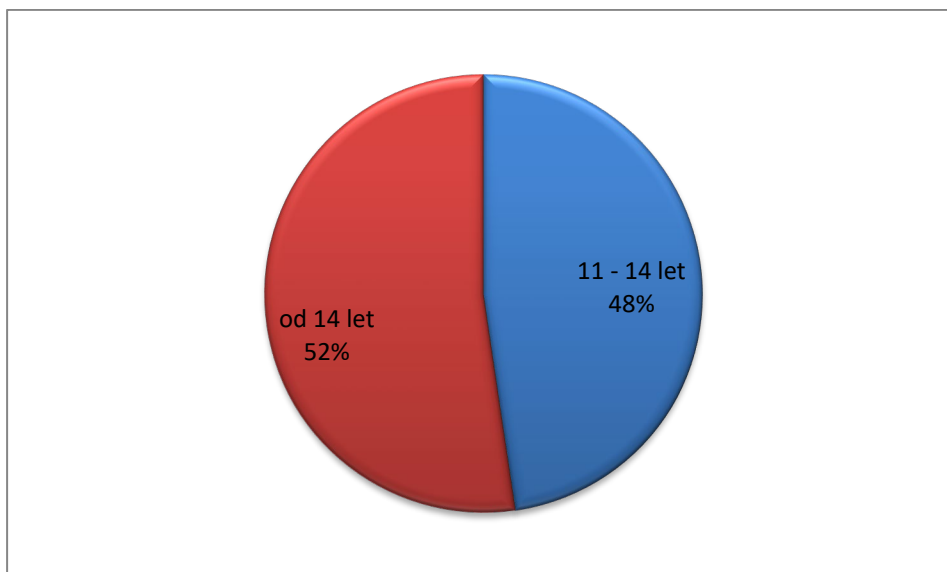

Graf 3: Rizikový věk vzniku rizikového chování mládeže

Tento graf znázorňuje odpovědi respondentů na otázku „Která věková kategorie je dle Vaší zkušenosti nejrizikovější ve vztahu k rizikovému chování mládeže?“ Takřka polovina respondentů, tedy 48 respondentů, se domnívá, že rizikovým věkem je rozmezí mezi 11 a 14 lety. 44 respondentů odpovědělo, že rizikový věk je od 14 let. Pouze 15 respondentů odpovědělo, že rizikovým je věk do 11 let.

Tabulka 4: Rizikový věk rozvoje drogové problematiky

Rizikový věk rozvoje drogové problematiky	Odpovědi	%
11 - 14 let	51	48
od 14 let	56	52
do 11 let	0	0

Graf 4: Rizikový věk rozvoje drogové problematiky

Graf znázorňuje odpovědi respondentů, kteří odpovídali, jaký je dle jejich zkušeností rizikový věk rozvoje drogové problematiky adolescentů. Věk od 14 let, vybralo 56 respondentů (52 %), odpověď 11 – 14 let zvolilo 51 respondentů (48 %) a odpověď do 11 let nebyla zvolena.

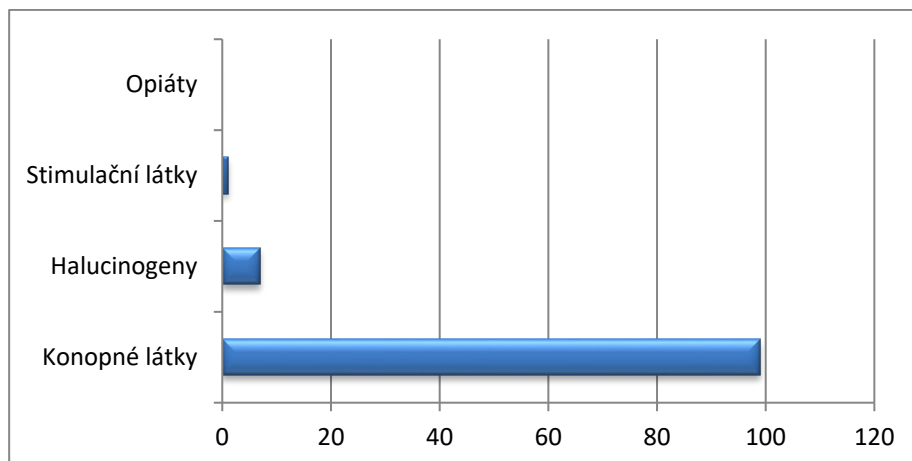
Závěr k H2: Na základě zjištěných údajů se hypotéza nepotvrdila.

H3. Předpokládám, že mezi nejčastěji jmenovanými drogami užívanými mládeží bude konopí a konopné drogy.

Tuto hypotézu sytila v dotazníku otázka č. 5.

Tabulka 5: Nejčastěji užívané drogy adolescenty

Nejčastěji užívané drogy	Celkem osob	%
Konopné látky	99	92,5
Halucinogeny	7	6,5
Stimulační látky	1	1
Opiáty	0	0

Graf 5: Nejčastěji užívané drogy adolescenty

Na základě výzkumu bylo zjištěno, že většina respondentů (99) se domnívá, že nejčastěji užívanými drogami mezi adolescenty jsou konopné látky. Halucinogeny uvedlo 7 dotazovaných, stimulační látky uvedl 1 respondent a opiáty nebyly uvedeny.

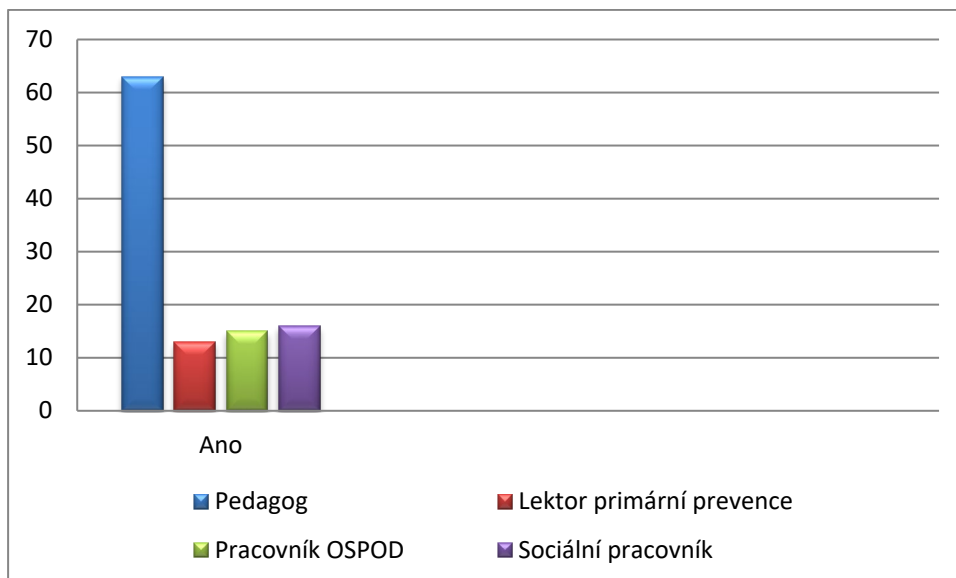
Závěr k H3: Na základě zjištěných údajů se hypotéza potvrdila.

H4. Všechny osoby pracující s mládeží se podílejí na prevenci, ale existuje významný rozdíl mezi způsobem prováděné prevence a formami prevence, které aplikují.

Hypotézu č. 4 sytily otázky č. 6 a 7. Otázky zjišťovaly, zda se osoby pracující s adolescenty podílejí na prevenci a jaké formy prevence preferují.

Tabulka 6: Provádění prevence na základě profese

Profese	Celkem osob	%
Pedagog	63	85
Lektor primární prevence a pracovník NZDM	13	3
Pracovník OSPOD	15	9
Sociální pracovník	16	3

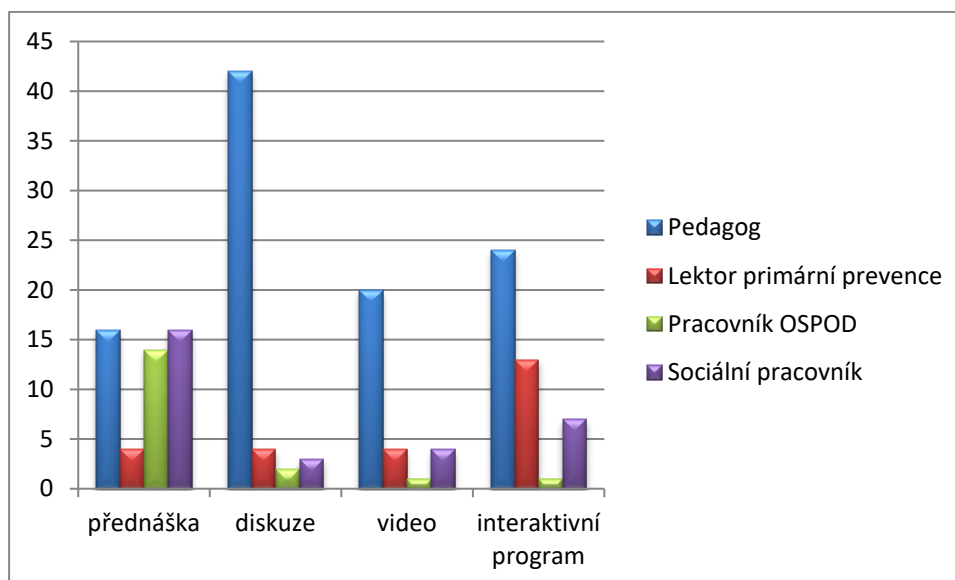

Graf 6: Provádění prevence na základě profese

Na základě výzkumu bylo zjištěno, že všichni respondenti se zapojují ve své profesi do prevence. Kladně odpovědělo 100 % respondentů. Následující otázka zkoumá, jakou formu prevence ve své profesi aplikují nejčastěji.

Tabulka 7: Nejčastější forma prevence

Profese	Způsob prevence			
	přednáška	diskuse	video	interaktivní program
Pedagog	16	42	20	24
Lektor primární prevence	4	4	4	13
Pracovník OSPOD	14	2	1	1
Sociální pracovník	16	3	4	7

Graf 7: Nejčastější formy prevence

Graf znázorňuje, jaké formy prevence nejčastěji aplikují osoby pracující s mládeží. Respondenti zde měli možnost otevřené odpovědi. Na základě jejich odpovědí práce definovala 4 základní formy prevence – přednáška, diskuze, video a interaktivní program. Nejvíce aplikovaná forma prevence je diskuze, tu uvedlo 42 pedagogů, 4 lektori primární prevence, 2 pracovníci OSPOD a 3 sociální pracovníci. Následně se jako nejčastější forma prevence jeví přednáška a interaktivní program. Přednášku napsalo celkem 50 respondentů a interaktivní program 45 respondentů. Za interaktivním programem následuje video, které uvedlo 20 pedagogů, 4 lektori primární prevence, 1 pracovník OSPOD a 4 sociální pracovníci. Z odpovědí se může jevit, že pedagogové využívají rozmanitější formy prevence, než jiné profese.

Tabulka 8: Výpočet testového kritéria chí-kvadrát

P	O	P-O	(P-O)*(P-O)	(P-O)*(P-O)/O
16	29,14	-13,14	172,660	5,925
4	7,14	-3,14	9,860	1,381
14	5,14	8,86	78,500	15,272
16	8,57	7,43	55,205	6,442
42	29,73	12,27	150,553	5,064
4	7,29	-3,29	10,824	1,485
2	5,25	-3,25	10,563	2,012
3	8,74	-5,74	32,948	3,770
20	16,9	3,1	9,610	0,569
4	4,14	-0,14	0,020	0,005

1	2,98	-1,98	3,920	1,316
4	4,97	-0,97	0,941	0,189
24	26,23	-2,23	4,973	0,190
13	6,43	6,57	43,165	6,713
1	4,63	-3,63	13,177	2,846
7	7,71	-0,71	0,504	0,065
				Σ53,243

Počet stupňů volnosti pro kontingenční tabulku 4×4:

$$f = (r-1) \cdot (s-1) = (4-1) \cdot (4-1) = 9$$

Kritická hodnota testového kritéria chí-kvadrát při hladině významnosti $\alpha = 0,05$ a stupni volnosti 9 je 16,919.

Kritická hodnota testového kritéria chí-kvadrát při hladině významnosti $\alpha = 0,01$ a stupni volnosti 9 je 21,666.

Po srovnání vypočítané hodnoty testového kritéria a hodnoty kritické bylo zjištěno, že vypočtená hodnota je vyšší, proto práce hypotézu zamítla.

Závěr k H4.: Na základě testu chí-kvadrátu, práce hypotézu č. 4 zamítá. Výsledky testu ukázaly, že neexistuje významný rozdíl mezi způsobem prováděné prevence a formami prevence, které osoby pracující s mládeží aplikují a jejich profesí.

6.1.5 Shrnutí výsledků průzkumného šetření

Z průzkumného šetření vyplývá, že respondenti se ve své profesi setkávají s rizikovým chováním adolescentů a jednou z nejčastějších forem je užívání návykových látek. Respondenti uváděli, že podle jejich názoru jsou nejohroženější skupinou dospívající od 14 let, v čemž práce nalézá rozpor s jinými výzkumy, neboť ty uvádějí, že experimentování s drogami začíná již v mladším věku. Dotazovaní také potvrzují, že mezi nejvíce užívanými drogami adolescenty jsou konopné látky. Důležitou informací, kterou průzkumné šetření přináší, je poznatek, že jednotlivé profese pracující s dospívajícími se podílejí na prevenci drogových závislostí.

6.2 Rozhovory s adolescenty

6.2.1 Průzkumné cíle

Kvalitativní šetření, realizované metodou řízených interview s uživateli nelegálních návykových látek, navazuje na kvantitativní šetření. Tato část si klade za cíl zjistit vliv mikroprostředí na adolescenty a jejich postoje k drogové scéně na Havlíčkovobrodsku.

Pro ověření výzkumného cíle byly stanoveny tyto otázky:

1. Z jakých rodinných poměrů respondenti pocházejí?
2. Jaký je vliv školy na respondenty a jakou roli ve vzdělání má rodina?
3. Jaká je míra vlivu vrstevníků na respondenty?
4. Jak respondenti nahlíží na drogovou scénu na Havlíčkovobrodsku?

6.2.2 Použité metody

Průzkumné šetření probíhalo v lednu a únoru 2021 metodou řízených interview. Řízené rozhovory byly vedeny tak, aby pokrývaly oblast stanovených výzkumných otázek. Cílovou skupinou, byli adolescenti, kteří užívají nelegální návykové látky s trvalým bydlištěm na Havlíčkovobrodsku.

V úvodu šetření byly pokládány identifikační otázky týkající se věku, studia, zkušeností s drogami a prvního kontaktu s nimi. Dále byly otázky zacíleny k samotnému výzkumnému šetření.

6.2.3 Průzkumný soubor

Výzkumného šetření se zúčastnilo 10 respondentů (5 mužů a 5 žen) užívajících nelegální návykové látky. Vzhledem k anonymitě dotazovaných nejsou ve výzkumném šetření uvedena jejich pohlaví a transkripce rozhovorů (viz příloha) je vždy v mužském rodě.

Tabulka 9: Charakteristika respondentů

	Věk	Studium	Zkušenosti s návykovými látkami	První kontakt s návykovými látkami
Respondent č. 1	16 let	Střední odborné učiliště	Tabák, alkohol, konopné látky, pervitin	13 let

Respondent č. 2	17 let	Maturitní obor	Tabák, alkohol, konopné látky, pervitin, extáze, halucinogenní houby	11 let
Respondent č. 3	15 let	Gymnázium	Tabák, alkohol, konopné látky	13 let
Respondent č. 4	17 let	Střední odborné učiliště	Tabák, alkohol, konopné látky, pervitin, extáze	12 let
Respondent č. 5	18 let	Střední odborné učiliště	Tabák, alkohol, konopné látky, pervitin	14 let
Respondent č. 6	17 let	Střední odborné učiliště	Tabák, alkohol, konopné látky	13 let
Respondent č. 7	16 let	Maturitní obor	Tabák, alkohol, konopné látky, pervitin, extáze	12 let
Respondent č. 8	16 let	Střední odborné učiliště	Tabák, alkohol, konopné látky, pervitin, extáze, halucinogeny	14 let
Respondent č. 9	17 let	Maturitní obor	Tabák, alkohol, konopné látky, pervitin, extáze	15 let
Respondent č. 10	18 let	Střední odborné učiliště	Tabák, alkohol, konopné látky, pervitin, extáze, halucinogeny	13 let

6.2.4 Vyhodnocení a interpretace průzkumného šetření

Výsledky výzkumného šetření realizovaného ve spolupráci s adolescenty jsou prezentovány níže.

Ověření výzkumné otázky č. 1

Z jakých rodinných poměrů respondenti pocházejí?

Výzkumná otázka zjišťující, z jakých rodinných poměrů respondenti pocházejí, je rozdělena na dílčí části. První z nich zjišťovala, zda respondenti pocházejí z úplné či neúplné rodiny, další byla směřována k výchovnému stylu, který rodiče respondentů preferují, a způsob trávení volného času v rodině.

Tabulka 10: Úplnost rodiny respondentů

Rodina respondentů		
	Úplná rodina	Neúplná rodina
Respondenti		Respondent č. 2
	Respondent č. 1	Respondent č. 3
	Respondent č. 5	Respondent č. 4
	Respondent č. 6	Respondent č. 8
	Respondent č. 7	Respondent č. 9
		Respondent č. 10

Dílčí otázka zjišťovala, zda respondenti vyrůstají v úplné či neúplné rodině. Úplnou rodinu práce chápe, jako rodinu v níž jsou v jedné domácnosti přítomni oba biologičtí rodiče. Odpovědi ukázaly, že 6 respondentů vyrůstá pouze za přítomnosti jednoho z rodičů, konkrétně všichni dotazovaní žijí pouze s matkou. Řada autorů poukazuje na to, že neúplnost rodiny má negativní dopad na všechny její členy, zvláště pak na děti. Jak Mühlpachr (2008, s. 149) interpretuje Homolu, „nepřítomnost otce v rodině působí podle řady odborníků nepříznivě; např. na schopnost navazování kontaktu s vrstevníky, vyvolává neklid, nedisciplinovanost, pocity křivdy a méněcennosti, zvyšuje agresivní a nevázané chování.“ Z odpovědí respondentů lze vyvodit, že skutečně nepřítomnost otce v rodině může vést ke vzniku rizikového chování, konkrétně k užívání návykových látek.

S tím souvisí i výchovný styl v rodině, který má zásadní vliv na vývoj dítěte. Pro účely průzkumného šetření, práce vychází z typologie výchovných stylů zavedené

Lewinem. Lewin definuje tři základní styly – autokratický, demokratický a liberální. Pro autokratický styl je příznačná dominace vychovatele, který trestá a rozkazuje a zároveň nerespektuje potřeby a přání dítěte. V demokratickém řízení dává vychovatel dětem méně příkazů, podporuje jejich iniciativu, nasměruje děti k cíli a snaží se působit příklady než tresty. Při liberálním stylu výchovy vychovatel buď neklade na dítě vůbec žádné požadavky či jen velmi malé.

Tabulka 11: Výchovný styl v rodině respondentů

Styl výchovy			
	Autokratický	Demokratický	Liberální
Respondenti			Respondent č. 1
	Respondent č.3		Respondent č. 2
	Respondent č. 5	Respondent č. 4	Respondent č. 8
	Respondent č. 7	Respondent č. 6	Respondent č. 9
			Respondent č. 10

Z rozhovorů vyplynulo, že u většiny respondentů převažoval liberální styl výchovy v rodině. Od těchto respondentů zaznělo, že doma neměli žádné povinnosti a rodiče na ně nekladli žádné požadavky—*„našim bylo vždy jedno, co dělám, hlavně že mají klid“*, *„nikdy jsem snad nic doma dělat nemusel“*, *„nikdy se mě máma neptala, kam jdu, co tam budu dělat, bylo jí to fuk“*. Naopak tři respondenti tvrdili, že výchova doma byla příliš tvrdá, často byli trestáni za výsledky ve škole a z úst rodičů nikdy nezazněla žádná pochvala—*„kdyby aspoň někdy máma řekla, že je na mě pyšná“*, *„kolikrát jsem se bál jít ze školy domů, že zas dostanu“*. Pouze u dvou respondentů převažoval demokratický styl výchovy —*„často se mnou máma diskutovala, co bych si přál, co chci jednou dělat, to bylo fajn“*, *„vždycky jsme se s našima nějak domluvili“*.

Je důležité si uvědomit, že právě výchovný styl a výchova jako taková má velký vliv na formování osobnosti jedince. Nelze jednoznačně říci, že by jeden z výše uvedených výchovných stylů měl přímý vliv na rozvoj rizikového chování, avšak řada autorů se shoduje, že právě demokratická výchova je ta, která vede děti k odpovědnosti za své chování a minimalizuje vznik nežádoucího chování.

Poslední otázka zaměřující se na rodinu sledovala způsob trávení volného času v rodině. Bylo zjišťováno, jestli respondenti tráví s rodiči svůj volný čas, případně jakým způsobem.

Tabulka 12: Trávení volného času s rodiči

Trávení volného času s rodiči	
Ano	Ne
	Respondent č. 1
	Respondent č. 2
	Respondent č. 3
Respondenti	Respondent č. 4
	Respondent č. 5
	Respondent č. 6
	Respondent č. 7
	Respondent č. 8
	Respondent č. 9
	Respondent č. 10

Pouze dva respondenti uvedli, že tráví část volného času s rodiči. Zbýlých osm respondentů uvedlo, že volný čas s rodiči už dávno netráví – „už si ani nepamatuji, kdy naposled jsme s rodiči něco společně podnikli“, „vždyt' máma snad ani neví, jak vypadám“. Respondenti, kteří uvedli, že tráví část volného času s rodiči, mezi společné aktivity řadili například sledování TV, návštěvu příbuzných, nakupování nebo také občasné sportovní aktivity. U těchto respondentů můžeme vidět souvislost s výchovným stylem v rodině, který byl sledován výše. V obou případech dominuje v rodině demokratický styl výchovy.

Analýzou rozhovorů lze konstatovat, že velmi nepříznivým faktorem, který se podílí na vzniku problémového chování dětí, je nepřítomnost obou rodičů v rodině a chronický nedostatek času rodičů na péči o své děti.

Ověření výzkumné otázky č. 2

Jaký je vliv školy na respondenty a jakou roli ve vzdělání má rodina?

Výzkumná otázka zjišťující vliv školy na respondenty sledovala, jak respondenti subjektivně hodnotí důležitost vzdělání. Následně bylo dílčími otázkami zjišťováno, jakou roli hraje rodina ve vzdělání adolescentů.

Tabulka 13: Důležitost vzdělání z pohledu respondentů

Důležitost vzdělání		
	Ano	Ne
Respondenti		Respondent č. 1
		Respondent č. 2
		Respondent č. 3
	Respondent č. 4	Respondent č. 5
	Respondent č. 6	Respondent č. 7
		Respondent č. 8
		Respondent č. 9
		Respondent č. 10

Otázka, zjišťující jak respondenti subjektivně nahlízejí na vzdělání, ukázala, že pro většinu respondentů vzdělání není důležité. Od respondentů mnohokrát zaznělo, že do školy chodí, protože musí – „*chodím tam, protože musím, naši řekli, že musím nějaké vzdělání mít, mně osobně je to úplně jedno, fajn je teď ta distančka*“. Pouze dva respondenti uvedli, že vzdělání je pro ně důležité „*školu chci dodělat, ať si můžu otevřít vlastní salon, na to se těším*“, „*až dostuduju, budu podnikat, takže ano, vzdělání je důležité, lidi potom vidí, že máš ten papír a jinak na tebe koukaj než jen se základkou*“.

Tabulka 14: Prospěch respondentů

Prospěch respondentů			
	Prospívá	Neprospívá	Nehodnocen
Respondenti	Respondent č. 2	Respondent č. 1	Respondent č. 3
	Respondent č. 4		Respondent č. 5
	Respondent č. 6		
	Respondent č. 7		
	Respondent č. 8		
	Respondent č. 9		
	Respondent č. 10		

Navzdory odpovědím na předchozí otázku lze říci, že většina respondentů nemá zásadní problém s prospěchem, neboť 8 respondentů uvedlo, že byli v pololetí školního roku 2020/2021 hodnoceni ze všech předmětů stupni 1–4 a pouze dva respondenti

nebyli hodnoceni a musejí být v průběhu druhého pololetí doklasifikováni. Nutné je však vzít v potaz, že většina respondentů studuje střední odborné učiliště a nároky na znalosti se u jednotlivých oborů liší.

Tabulka 15: Vzor rodičů v dosaženém vzdělání adolescentů

Vzor rodičů v dosaženém vzdělání adolescentů		
	Ano	Ne
Respondenti		Respondent č. 1
		Respondent č. 2
		Respondent č. 3
		Respondent č. 5
	Respondent č. 4	Respondent č. 6
		Respondent č. 7
		Respondent č. 8
		Respondent č. 9
		Respondent č. 10

Práce následně zjišťovala, zda jsou pro respondenty rodiče vzorem pro dosažení vzdělání. Pouze jeden respondent odpověděl, že rodiče vnímá jako vzor v dosaženém vzdělání. Ostatní respondenti nevnímají své rodiče jako vzory. Zde práce nalézá korelace s odpověďmi z předchozí výzkumné otázky, kde se ukázalo, že většina respondentů nemá ideální rodinné zázemí.

Tabulka 16: Učitel jako výchovný vzor

Učitel jako výchovný vzor		
	Ano	Ne
Respondenti		Respondent č. 2
	Respondent č. 1	Respondent č. 3
	Respondent č. 4	Respondent č. 5
	Respondent č. 7	Respondent č. 6
	Respondent č. 10	Respondent č. 8
		Respondent č. 9

V souvislosti s předchozí otázkou bylo sledováno, zda respondenti mají ve škole oblíbeného učitele, který jim slouží jako vzor. Na tuto otázku, odpověděli kladně čtyři respondenti. Tito respondenti uváděli, že je daný učitel motivuje, umí s nimi komunikovat a je schopen porozumění– „*umí s náma mluvit, věčně nás nebuzeruje, ale umí i pochválit*“ „*jo, ten je fajn, toho bych nechtěl zklamat*“ „*na jeho hodiny se těším, tam se i zasmějeme*“.

Tabulka 17: Zájem rodičů o školní výsledky respondentů

Zájem rodičů o školní výsledky		
	Ano	Ne
Respondenti	Respondent č. 1	
	Respondent č. 2	
	Respondent č. 3	
	Respondent č. 4	Respondent č. 5
	Respondent č. 6	Respondent č. 7
	Respondent č. 8	Respondent č. 10
	Respondent č. 9	

Další dílčí otázka zjišťovala, zda se rodiče zajímají o školní výsledky respondentů, přičemž dotazovaní odpovídali vesměs kladně (7). Pouze tři respondenti mají dojem, že jejich výsledky rodiče nezajímají. Z toho můžeme usoudit, že většina rodičů chce být o školním prospěchu svých dětí informována. Míra a pravdivost sdělení závisí na míře vzájemné důvěry rodičů a dětí a zejména na schopnosti rodičů své děti vyslechnout.

Tabulka 18: Pomoc rodičů při vzdělání respondentů

Pomoc rodičů při vzdělání		
	Ano	Ne
Respondenti		Respondent č. 1
	Respondent č. 4	Respondent č. 2
		Respondent č. 3
		Respondent č. 5

Respondent č. 6
 Respondent č. 7
 Respondent č. 8
 Respondent č. 9
 Respondent č. 10

Dále bylo zjišťováno, zda rodiče nabízejí pomoc respondentům při přípravě do školy. Zde od většiny respondentů zaznělo, že „ne“, pouze v jednom případě se matka respondenta podílí na jeho přípravě do školy–*„mamka, mě občas vyzkouší, snaží se mi vysvětlit i to, co mi nejde, občas se u toho pohádáme, ale za to můžu spíš já“*.

Poslední dílčí otázka zjišťovala, zda si respondenti přejí, aby jejich rodiče byli v kontaktu se školou, s učiteli.

Tabulka 19: Kontakt rodičů se školou z pohledu respondentů

Kontakt rodičů se školou z pohledu respondentů	
Ano	Ne
	Respondent č. 1
	Respondent č. 2
	Respondent č. 3
	Respondent č. 5
Respondenti	Respondent č. 4
	Respondent č. 6
	Respondent č. 7
	Respondent č. 8
	Respondent č. 9
	Respondent č. 10

Zde se opět respondenti shodli, že si nepřejí, aby byli rodiče v kontaktu se školou, případně s učiteli–*„naši nikdy na rodičák nechodili, máma říkala, že se stačí podívat do Bakalářů, a já jsem rád, že tam nechodí“*.

Z výzkumné otázky vyplývá, že vzdělání není respondenty vnímáno jako důležitá hodnota v životě. Pouze dva dotazovaní hovoří o důležitosti vzdělání, které je dle nich předpokladem úspěchu v životě profesním i sociálním. Zároveň důležitým zjištěním je fakt, že pedagog může pozitivně ovlivnit chování adolescentů, neboť i mezi respondenty zaznělo, že k určitému pedagogovi mají důvěru a nechtějí ho zklamat.

Ověření výzkumné otázky č. 3

Jaká je míra vlivu vrstevníků na respondenty?

Sociální opora adolescentů			
	Vrstevníci	Rodina	Nikdo
Respondenti	Respondent č. 1	Respondent č. 4	Respondent č. 3
	Respondent č. 2		Respondent č. 5
	Respondent č. 6		
	Respondent č. 7		
	Respondent č. 8		
	Respondent č. 9		
	Respondent č. 10		

V úvodu poslední části rozhovorů se práce zaměřila obecně na sociální oporu respondentů. Přičemž první dílčí otázka směřovala k tomu, komu se respondenti nejčastěji svěřují v případě, že mají nějaký problém. Zde většina respondentů odpověděla, že vrstevníkům – „zahulíme si a kecáme o všem“, „na piku se člověk rozpovídá, takže kámoši, vědí o mně vše a já zas o nich“. Dva respondenti odpověděli, že se nesvěřují nikomu – „nemám potřebu si někomu vylejvat srdce“, „jsou to moje problémy“ a pouze jeden respondent odpověděl, že se svěřuje rodičům – „může to být divný, ale, když mám fakt nějaký problém, tak to řeknu mámě“.

Tabulka 20: Vztah adolescentů k vrstevníkům

Vztah adolescentů k vrstevníkům			
	Dobrá vztah	Vztah s občasnými problémy	Nemám stabilní kamarády
Respondenti	Respondent č. 2	Respondent č. 1	Respondent č. 3
	Respondent č. 4		
	Respondent č. 5		
	Respondent č. 6		
	Respondent č. 7		
	Respondent č. 8		
	Respondent č. 9		

Zde se práce zaměřovala konkrétně na vrstevníky, kteří stejně jako respondenti užívají návykové látky. Vztah adolescentů k vrstevníkům je však nutné považovat za zcela subjektivní pohled, protože nemusí platit, že ostatní vrstevníci mají k jedincistejný vztah, jaký uvádí on sám. Z odpovědí na tuto otázku vyplynulo, že většina respondentů má velmi kladný vztah k vrstevníkům, se kterými konzumují návykové látky. Jeden respondent přiznal občasné problémy – „nejvíc mě štve, že většinou nemají prachy a vše musím sponzorovat sám“ a stejně tak jeden respondent uvedl, že nemá stabilní kamarády – „hele tady je to těžký, chvíli se bavíš s tím a chvíli zas s někým jiným, feťáci jsou přelétaví“.

Tabulka 21: Vliv vrstevníků na užívání drog

Vliv vrstevníků na užívání drog	
Ano	Ne
	Respondent č. 1
	Respondent č. 2
	Respondent č. 3
	Respondent č. 4
Respondenti	Respondent č. 5
	Respondent č. 6
	Respondent č. 7
	Respondent č. 8
	Respondent č. 9
	Respondent č. 10

Následující otázka zjišťovala, zda jsou respondenti ovlivňováni vrstevníky při užívání drog. Zde se všichni shodli, že ano. Všichni z respondentů začali experimentovat s drogami v partě přátel. Hlavním důvodem u všech dotazovaných byla touha uniknout z nudy a začlenění se do kolektivu. Z jejich odpovědí lze konstatovat, že vliv vrstevníků na dospívající je velký.

Tabulka 22: Preference společnosti při užívání drog

Preference společnosti při užívání drog		
	S přáteli	Sám
Respondenti	Respondent č. 2	
	Respondent č. 4	
	Respondent č. 5	
	Respondent č. 6	Respondent č. 1
	Respondent č. 7	Respondent č. 3
	Respondent č. 8	
	Respondent č. 9	
	Respondent č. 10	

Výsledky prokázaly, že větší část respondentů dává přednost užívání drog ve společnosti jiných lidí před osamoceným způsobem užívání drogy. Důvodem může být potřeba někam patřit. Pouze dva dotazovaní uvedli, že drogy užívají i sami – „*je to relax, si večer zahulit sám a jít spát*“, „*klidně si dám dávku sám, nikoho k tomu nepotřebuju*“.

Z výzkumné otázky vyplývá, že vliv vrstevníků na adolescenty je značný. Dospívající začínají experimentovat s drogami ve společnosti přátel a drogy užívají ve společnosti druhých. Skupina osob konzumující drogy má společný zájem, drogu. Droga se následně stává pro adolescenty jediným zájmem a jedinou náplní volného času.

Ověření výzkumné otázky č. 4

Jak respondenti nahlíží na drogovou scénu na Havlíčkovobrodsku?

Výzkumná otázka zjišťuje, jak respondenti subjektivně hodnotí drogovou scénu na Havlíčkovobrodsku. Dílčími otázkami je sledováno, jaké jsou nejčastěji užívané drogy v regionu, jak respondenti hodnotí dostupnost nelegálních návykových látek, změnu drogové scény v důsledku pandemie COVID-19, prevenci a znalost institucí, na které se respondenti mohou obrátit v případě, že by potřebovali pomoci v souvislosti s užíváním drog.

Tabulka 23: Nejčastěji užívané drogy na Havlíčkovobrodsku z pohledu respondentů

Nejčastěji užívané drogy na Havlíčkovobrodsku z pohledu respondentů			
	Konopné látky	Pervitin	Konopné látky a pervitin
Respondenti	Respondent č. 1	Respondent č. 4	Respondent č. 3
	Respondent č. 2	Respondent č. 7	Respondent č. 5
	Respondent č. 6	Respondent č. 8	Respondent č. 10
	Respondent č. 9		

Dotazovaní uváděli v rozhovorech nejčastěji konopné látky. Pouze 3 dotazovaní se domnívají, že nejvíce užívanou drogou na Havlíčkovobrodsku je pervitin. Zde práce nalézá shodu s odpověďmi osob pracující s mládeží, kde také nejčastější odpovědi byly konopné látky. Zároveň i řada výzkumů upozorňuje na fakt, že právě marihuana je mezi mládeží nejvíce zneužívanou drogou, přičemž dospívající často opomíjejí rizika plynoucí z její konzumace.

Tabulka 24: Dostupnost drog na Havlíčkovobrodsku

Dostupnost drog na Havlíčkovobrodsku	
	Snadná
Respondenti	Respondent č. 1
	Respondent č. 2
	Respondent č. 3
	Respondent č. 4
	Respondent č. 5
	Respondent č. 6
	Respondent č. 7
	Respondent č. 8
	Respondent č. 9
	Respondent č. 10

Respondenti odpovídali na otázku týkající se dostupnosti drog na Havlíčkovobrodsku shodně. Všichni odpověděli, že dostupnost drog je velmi snadná a to i v případě méně častých drog jako je například heroin– „*když znáš ty lidi, tak seženeš*

všechno“ „nikdy se mi nestalo, že bych byl na suchu“ „jo někdy chvíli čekáš, ale nestane se ti, že neseženeš“.

Tabulka 25: Změna drogové scény v důsledku pandemie COVID-19

Změna drogové scény v důsledku pandemie COVID-19		
	Ano	Ne
Respondenti	Respondent č. 2	Respondent č. 1
	Respondent č. 4	Respondent č. 3
	Respondent č. 6	Respondent č. 5
	Respondent č. 7	Respondent č. 8
		Respondent č. 9
		Respondent č. 10

Dnešní společnost je zasažena pandemií COVID-19, proto se i práce zajímala, zda respondenti zaznamenali změny drogové scény. Pouze 4 respondenti uvedli, že ano – „asi nějakým způsobem jo, jednu chvíli mi přišlo, že dealéři byli opatrnější, teď už je to v normálu“ „minulej rok touhle dobou se zvedly ceny perníku, možná jak bylo všechno zavřený, teď už přesně nevím“ „asi jo, si pamatuju, jak jsme každé jeli svýho osobáčka, abysme se nenakazili“ „jo, minulej rok když to sem přišlo, tak to bylo všechno divný“. Zbýlých 6 respondentů nepocítilo žádné změny drogové scény na Havlíčkovobrodsku.

Tabulka 26: Užitečnost preventivních programů z pohledu respondentů

Užitečnost preventivních programů z pohledu respondentů			
	Ano	Ne	Nevím
Respondenti		Respondent č. 1	
		Respondent č. 2	
	Respondent č. 4	Respondent č. 3	Respondent č. 8
	Respondent č. 6	Respondent č. 5	Respondent č. 9
		Respondent č. 7	
		Respondent č. 10	

Tato otázka zjišťovala, jak respondenti nahlíží na preventivní programy zaměřené na užívání drog. Z rozhovorů vyplynulo, že všichni dotazovaní se zúčastnili nějakého preventivního programu zaměřeného na danou problematiku. Ovšem pouze 2

z nich hodnotili preventivní programy kladně– „bylo to zajímavý, dalo mi to uvědomění, že nechci dopadnout jak nějaká troska“ „nebylo to špatný, dozvěděl jsem se celkem zajímavý věci, který jsem vůbec nevěděl“. Následně 2 respondenti uvedli, že nejsou schopní posoudit užitečnost preventivního programu a 6 respondentů uvedlo, že preventivní program pro ně nebyl přínosem– „nutili nám tam nějaký věci, který měli beztak najetý z nějakých knížek, děs“ „jo dobrý, aspoň nebylo vyučování, jinak k ničemu“ „nesnáším, když mi někdo vnucuje nějaký názory“. V rámci práce nelze posoudit kvalitu jednotlivých preventivních programů, kterých se respondenti zúčastnili, nicméně se zdá, že nenaplnovaly kritéria efektivnosti, jež jsou potřebná pro oslovení cílové skupiny.

Z výzkumné otázky vyplývá, že drogová problematika je na Havlíčkobrodsku vážným problémem, pramenícím zvláště ze snadné dostupnosti drog pro dospívající a též nedostačující prevencí v této oblasti.

6.2.5 Shrnutí výsledků průzkumného šetření

Dle průzkumného šetření realizovaného ve spolupráci s dospívajícími uživateli drog přišli všichni dotazovaní do kontaktu s nelegálními návykovými látkami v období rané a střední adolescence. Mimoto většina respondentů vyrůstala v neúplných rodinách a vztah respondentů s rodiči je problémový, což koresponduje s poznatky odborné literatury, která upozorňuje, že patologické prostředí v rodině může vést k problémovému chování dětí. Dále průzkumné šetření ukázalo, že vzdělání není respondenty vnímáno jako důležitá hodnota a vliv školy je malý. Oproti tomu vliv vrstevníků na adolescenty je velký, což souvisí s daným vývojovým obdobím.

Dle respondentů jsou nejvíce užívanými drogami konopné látky, přičemž jejich dostupnost hodnotí dotazovaní jako velmi snadnou, což koresponduje s poznatky již realizovaných výzkumných šetření. Dále dotazovaní nezaznamenali změny drogové scény na Havlíčkobrodsku v důsledku pandemie COVID-19.

Následně práce zjistila, že všichni dotazovaní se zúčastnili nějakého preventivního programu zaměřeného na drogovou problematiku. Ovšem pro většinu dotazovaných neměl daný program přínos. Neovlivnil jejich nahlížení na užívání drog.

7 Návrh preventivního programu pro 2. stupeň ZŠ

Tato část vychází z výsledků průzkumného šetření, které ukázalo, že všichni dotazovaní přišli do kontaktu s nelegálními návykovými látkami v období rané a střední adolescence, tedy již na základní škole, a zároveň že všichni respondenti se zúčastnili nějakého preventivního programu zaměřeného na drogovou problematiku. Ovšem u většiny dotazovaných nevedl ke změně jejich postojů.

V první řadě je nutné vycházet z obecné charakteristiky vývojového období adolescence. Nejdůležitější zde je oblast vztahů. Je nutné přihlížet k významnému vlivu vrstevníků, kteří ovlivňují jejich názory a vzorce chování. I z průzkumného šetření vyplynulo, že respondenti začali experimentovat s drogami v partě přátel. Vedle toho nesmí být opomíjena partnerská komunikace ze strany dospělých, neboť adolescenti odmítají direktivní přístup. Dále je nutné vycházet z principů efektivních preventivních programů, zejména respektovat věk účastníků a úroveň jejich vědomostí. Následně je třeba, aby byl daný program interaktivní. Musí aktivizovat poznávací, citové a volní procesy účastníků.

Návrh preventivního programu je koncipován do 2 samostatných bloků. První blok je zaměřen na posílení sebevědomí žáků a uvědomění si vlastního systému hodnot. Zároveň první část preventivního programu cílí na problematiku závislostí obecně. První část preventivního programu je rozdělena do pěti samostatných aktivit včetně úvodu, vymezení pravidel a závěrečné reflexe. Druhý blok je zaměřen na samotnou drogovou problematiku. Je taktéž rozdělen do pěti částí, přičemž je uzavřen krátkým dotazníkem ke zhodnocení celého programu.

V příloze práce je také krátký přehled zdrojů, z nichž mohou osoby pracující s adolescenty čerpat inspiraci.

Obsah první části programu

- 1) Obecný úvod, představení se a vymezení pravidel programu (zejména pravidla komunikace)**

Rozsah: 5 minut

2) Icebreaker aktivita – Jsem dobrý v ...

Cíl aktivity: Aktivizování účastníků a zaměření se na jejich pozitivní sebehodnocení

Rozsah: 10 minut

Popis aktivity: Účastníci programu sedí v kruhu. Mezi sebou si předávají předmět (míček), hovoří ten, který má předmět v ruce a řekne větu „Jsem dobrý v ...“ (například „Jsem dobrý v matematice“). Předmět předá dál a mluví další.

Rizika aktivity: Pro adolescenty je mnohdy obtížné najít něco pozitivního, za co se pochválí. Proto je důležité uvést na úvod různé příklady. Problematické může být také klima třídy, kdy se adolescenti budou bát posměchu od spolužáků. Pokud se ve skupině najde někdo, kdo nechce hovořit, nenutíme ho.

3) Hra s hodnotami

Cíl aktivity: Zamyšlení se nad životními hodnotami a nad tím, jak závislost mění život

Rozsah: 30 minut

Popis aktivity: Každý účastník si vezme 5 lístečků a na každý z nich napíše jednu hodnotu (vlastnost, věc, osobu atd.), která je pro něj nejdůležitější – každý bude mít svých 5 hodnot. Jeden z lístečků musí znázorňovat závislost. Úvodem je vhodné prostřednictvím krátké diskuze pohovořit s žáky o tom, co si pod pojmem závislost představují. Aktivita se odehrává v několika kolech. V prvním kole se každý musí vzdát jedné hodnoty, která je pro něj nejméně důležitá, ale lísteček znázorňující závislost si musí ponechat. Poté vždy vedoucí programu žáky obejde a jednu kartičku jim vezme. Všem nakonec zůstane jen jedna životní hodnota. Následuje reflexe, ptáme se: Dal by se na této jedné hodnotě založit spokojený život? Proč ano? Proč ne? Když někomu zůstal v ruce lísteček znázorňující závislost, ptáme se, co to znamená? A jak takový člověk, který je závislý, vypadá, jak se chová...?

Rizika aktivity: Účastník nebude chtít komunikovat, nenutíme ho, necháme mu čas na promyšlení odpovědi a vrátíme se k němu později.

4) Je tohle závislost?

Cíl aktivity: Uvědomění si, na čem můžeme být „závislí“

Rozsah: 30 minut

Popis aktivity: Účastníci se rozdělí do skupin podle počtu. Každá skupina dostane sadu kartiček se závislostmi. Úkolem skupin je seřadit kartičky podle toho, jak se domnívají, že jsou závislosti uvedené na lístcích pro nás nebezpečné. Následně opět žáci vytvoří kruh a prezentují jednotlivá pořadí a diskutujeme o nich.

Možné názvy kartiček (lze upravit podle věku a vědomostí účastníků)

- Alkoholismus
- Závislost na PC
- Závislost na marihuaně
- Závislost na tabáku
- Závislost na čokoládě
- Závislost na práci
- Závislost na pervitinu
- Závislost na sportu
- Závislost na mobilu
- Závislost na LSD

Rizika aktivity: Žáci nemusí znát všechny pojmy uvedené na lístečkách. Také žákům nemusí vyhovovat rozdělení do skupin či samotná práce ve skupině.

5) Závěrečná reflexe

Cíl: Zhodnocení první části programu

Rozsah: 15 minut

Obsah druhé části programu

- 1) Úvod, zopakování pravidel, brainstorming** – co si žáci pamatují z první části, co je zaujalo...

Rozsah: 10 minut

- 2) Čtyři plakáty**

Cíl aktivity: Doplnění a korigování vědomostí žáků o drogách a závislostech

Rozsah: 30 minut

Popis aktivity: Účastníci se rozdělí do čtyř skupin. V první skupině žáci napíší, co je podle nich droga a jaké znají. Druhá skupina napíše, proč lidé užívají drogy. Třetí skupina má za úkol vypsát vše, co dle nich drogy způsobují. Ve čtvrté skupině žáci napíší, jaké možnosti pomoci pro uživatele drog existují. Následuje prezentace prací žáků a diskuze v kruhu. V průběhu prezentace prací žáků je důležité doplňovat a korigovat jejich vědomosti.

Rizika aktivity: Žáci nebudou mít dostatečné znalosti o problematice. Také žákům nemusí vyhovovat rozdělení do skupin či samotná práce ve skupině.

- 3) Dealeři a preventisté**

Cíl aktivity: Získání dovednosti argumentovat proti braní drog

Rozsah: 30 minut

Popis aktivity: Účastníci programu se rozdělí do dvou skupin. Jedna skupina zastává roli dealerů a uživatelů drog, druhá skupina jsou drogoví odpůrci. Vedoucí programu zde zůstává jako váhavec, který se má rozmyslet, jestli drogu užije nebo ne. Úkolem skupin je přesvědčit vedoucího programu svými argumenty, aby se k nim přidal.

Rizika aktivity: Práce ve velké skupině obnáší riziko dominance několika žáků, kteří nedají prostor ostatním, je důležité zapojit všechny zúčastněné například prostřednictvím otázek, které není jednoduché zodpovědět a vyžadují hlubší zamyšlení.

- 4) Anonymní dotazy**

Cíl aktivity: Doplnění informací, které žáci chtějí znát

Rozsah: 10 minut

Popis: Žáci mohou anonymně napsat dotaz, který je k tématu drog napadá a vedoucí programu jej zodpoví.

5) Vyhodnocení programu

Cíl aktivity: Zjištění názorů žáků na program

Rozsah: 10 minut

Popis: Žáci vyplní, krátký dotazník, který zjišťuje jejich názory na program.

Z Tvého pohledu byl program:

Zajímavý	1	2	3	4	5	Nezajímavý
Zábavný	1	2	3	4	5	Nudný
Přehledný	1	2	3	4	5	Nepřehledný
Užitečný	1	2	3	4	5	Zbytečný
Získané informace byly nové	1	2	3	4	5	Nedozvěděl jsem se žádné nové informace
Z mnohých informací si vezmu ponaučení	1	2	3	4	5	Ze zmíněných informací si nevezmu žádné ponaučení

Diskuze

Průzkumná šetření realizovaná v rámci diplomové práce reagují na již uskutečněná šetření a přinášejí nové informace týkající se drogové scény na Havlíčkovobrodsku.

Průzkumné šetření realizované na jaře roku 2020 reflektuje 107 dotazníků vyplněných osobami pracujícími s adolescenty. Poskytuje data ke čtyřem hlavním okruhům otázek, jejichž cílem bylo zjistit, jak jednotlivé profese pracující s adolescenty nahlíží na rizikové chování dospívajících s důrazem na drogovou problematiku, a zda se ve své profesi zaměřují na prevenci drogových závislostí.

Z průzkumného šetření vyplývá, že respondenti se ve své profesi setkávají s rizikovým chováním adolescentů a jednou z nejčastějších forem je právě užívání návykových látek. To potvrdilo aktuálnost dané problematiky, byť dle studie ESPAD realizované v roce 2019 užívání drog v populaci dospívajících v posledních letech mírně klesá. Zároveň respondenti uváděli, že dle jejich názoru jsou nejohroženější skupinou děti od 14 let, v čemž práce nalézá rozpor s jinými výzkumy, neboť ty uvádějí, že experimentování s drogami začíná již v mladším věku. Mimoto respondenti potvrzují, že mezi nejvíce užívanými drogami mládeží jsou konopné látky. Stěžejní informací, již průzkumné šetření přináší, je poznatek, že jednotlivé profese pracující s dospívajícími se podílejí na prevenci drogových závislostí. Zde však práce musí brát v potaz účinnost prováděné prevence.

Průzkumné šetření realizované na začátku roku 2021 reflektuje odpovědi 10 adolescentů, kteří užívají nelegální návykové látky. Poskytuje data ke čtyřem hlavním okruhům otázek, jejichž cílem bylo zjistit, z jakých rodinných poměrů pocházejí, jaký je vliv školy a vrstevníků na dospívající a také jejich postoj k drogové scéně na Havlíčkovobrodsku.

Dle průzkumného šetření realizovaného ve spolupráci s dospívajícími uživateli drog přišli všichni dotazovaní do kontaktu s nelegálními návykovými látkami v období rané a střední adolescence, tedy již na základní škole. V souvislosti s tím se potvrzuje požadavek na zefektivnění preventivních programů zaměřených na drogovou problematiku na základních školách, neboť žáci základních škol jsou rizikovou skupinou.

Průzkumné šetření, zjišťující z jakých rodinných poměrů respondenti pocházejí, ukázalo, že většina respondentů vyrůstala v neúplných rodinách a vztah dětí s rodiči je problémový, což koresponduje s poznatky odborné literatury, která upozorňuje, že patologické prostředí v rodině může vést k problémovému chování dětí.

Mimoto se potvrdilo, že vzdělání není respondenty vnímáno jako důležitá hodnota a zároveň vliv školy je malý. Důležitou informací však je fakt, že pedagog může pozitivně ovlivnit chování adolescentů, neboť i mezi respondenty zaznělo, že k určitému pedagogovi mají důvěru a nechtějí ho zklamat.

Oproti tomu vliv vrstevníků na adolescenty je velký, což souvisí s daným vývojovým obdobím. Dospívající začínají experimentovat s drogami ve společnosti přátel a drogy užívají ve společnosti druhých. Jak uvádí Macek (2003) vrstevnické vztahy představují unikátní a těžko zastupitelný typ vztahu. Chování vrstevníků je zdrojem standardů chování – ovlivňuje procesy rozhodování, je příležitostí pro osvojení si nových rolí a nápodobu, a též zrcadlí zpětnou vazbu vlastního chování.

Důležitým zjištěním je také fakt, že nejvíce užívanými drogami jsou dle respondentů konopné látky, přičemž jejich dostupnost hodnotí dotazovaní jako velmi snadnou, což koresponduje s poznatky již realizovaných výzkumných šetření. Dále respondenti nezaznamenali změny drogové scény na Havlíčkovobrodsku v důsledku pandemie COVID-19.

Následně práce zjistila, že všichni dotazovaní se zúčastnili nějakého preventivního programu zaměřeného na drogovou problematiku. Ovšem pro většinu dotazovaných neměl daný program přínos. Neovlivnil jejich nahlížení na užívání drog. V rámci práce však nelze posoudit kvalitu jednotlivých preventivních programů, kterých se respondenti zúčastnili.

Na základě těchto zjištění práce doporučuje preventivní opatření na Havlíčkovobrodsku, která jsou prezentována níže.

V první řadě, pokud budeme vycházet z prezenční výuky, tak jak ji známe před pandemií COVID-19, je zapotřebí zavedení či zefektivnění preventivních programů na základních školách. Tento bod vychází z tvrzení Richtera (2005), který říká, že školní prostředí a vzdělávání je obecně považováno za efektivní formu pro drogovou prevenci, jelikož školy navštěvuje většina dětí a dospívajících. Na základě analýzy rozhovorů, lze konstatovat, že prevence, která je realizována na školách na Havlíčkovobrodsku, není

dostatečná, případně nesplňuje základní kritéria efektivity. S tím souvisí i požadavek zahrnutí preventivního působení do běžných vyučovacích hodin. Zde se jako nejvhodnější jeví hodiny občanské nauky, případně hodiny výchovy ke zdraví. Preventivní působení by mělo zahrnovat, jak aktivity které posilují vlastní sebevědomí a pozitivní sebehodnocení žáků, tak aktivity týkající se drog a drogové problematiky obecně. Mimoto je nutné, aby na dospívající působili motivovaní pedagogové, kteří jsou schopni ovlivnit jejich postoje k drogové problematice. Důležitá je také kooperace celého pedagogického sboru.

Následně nesmí být opomíjena spolupráce školy a rodiny, neboť právě rodina ovlivňuje a formuje osobnost jedince. Odborná literatura upozorňuje na fakt, že často v případě užívání drog chybí včasná intervence ze strany rodiny. To často souvisí s nedostatkem času rodičů, který byl prokázán vyhodnocením rozhovorů s respondenty průzkumného šetření.

Z toho vyplývá nezbytnost působení sociálního pedagoga na školách. Bohužel tato funkce není v českém školství zakotvena. Sociální pedagog by zodpovídal za primární prevenci, pozitivně by ovlivňoval chování dospívajících, podporoval by snahy a kooperaci jednotlivých učitelů, řídil by spolupráci školy a rodiny apod. Lze konstatovat, že role sociálního pedagoga v českém školství velmi absentuje.

V neposlední řadě je nutné dodržování legislativy, konkrétně vymáhání sankcí pro dealery, zvláště pak v případě distribuce drog mladistvým osobám.

Závěr

Diplomová práce pojednává o drogové problematice na Havlíčkobrodsku. Zjišťuje postoje osob pracujících s dospívajícími k drogové problematice a prevenci. Zároveň se zabývá vlivem mikroprostředí na adolescenty a zjišťuje jejich postoje k drogové scéně.

Teoretická část práce charakterizuje adolescenty a definuje typické vývojové změny v tomto období. Následně se zabývá syndromem rizikového chování v adolescenci a prostor věnuje i socializaci. Též definuje pojem droga, podává přehled o jednotlivých skupinách nelegálních návykových látek a prezentuje výsledky studie ESPAD, která přináší každé čtyři roky informace o stavu drogové problematiky v ČR mezi adolescenty. Práce neopomíjí ani otázku prevence, přičemž se zaměřuje na preventivní působení na školách a možnosti působení sociálního pedagoga v přímé praxi.

Empirická část, složená z tabulek a jejich grafických vyjádření následně doplněných o komentáře, vychází z kvantitativního šetření realizovaného ve spolupráci s osobami pracujícími s adolescenty. V empirické části práce také analyzuje rozhovory s dospívajícími uživateli drog.

Výzkumné šetření realizované s osobami pracujícími s adolescenty ukázalo, že jednou z nejčastějších forem rizikového chování, se kterou se respondenti setkávají, je užívání návykových látek. Mezi nejvíce užívané drogy zařadili konopné látky. Zároveň respondenti sdělili, že dle jejich názoru jsou nejohroženější skupinou děti od 14 let, v čemž práce nalézá rozpor s jinými výzkumy, neboť ty uvádějí, že experimentování s drogami začíná již v mladším věku. Důležitou informací, již průzkumné šetření přineslo, byl poznatek, že jednotlivé profese pracující s dospívajícími se podílejí na prevenci drogových závislostí.

Výzkumné šetření zjišťující vliv mikroprostředí na adolescenty ukázalo, že většina respondentů pochází z neúplných rodin a zároveň, že vztahy v rodinách dotazovaných jsou problémové. Vliv školy na respondenty práce vyhodnotila jako velmi malý. Oproti tomu se potvrdilo, že působení vrstevníků na dospívající je značné, neboť dospívající začínají experimentovat s drogami ve skupině přátel a následně drogy užívají ve společnosti druhých. Nejvíce užívanými drogami na Havlíčkobrodsku jsou dle respondentů konopné látky, a současně jejich dostupnost hodnotí dotazovaní jako

velmi snadnou. Ze získaných výsledků nelze vyvozovat obecně platné závěry. Ovšem výsledky práce a zejména navrhovaná opatření by mohly přispět k příznivějšímu vývoji a regulaci drogové scény na Havlíčkovobrodsku zejména mezi dospívajícími.

Seznam použitých zdrojů

1. BAKALÁŘ, Eduard. *Průvodce otcovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-605-0.
2. BĚLÍK, Václav a Stanislava HOFERKOVÁ. *Prevence rizikového chování ve školním prostředí: pro studenty pomáhajících oborů*. Brno: Tribun EU, 2016. ISBN 978-80-263-1015-0.
3. BĚLÍK, Václav, Stanislava HOFERKOVÁ a Blahoslav KRAUS. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0599-1.
4. DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010. ISBN 978-80-244-2642-6.
5. DOLEJŠ, Martin a Miroslav OREL. *Rizikové chování u adolescentů a impulzivita jako prediktor tohoto chování*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2017. 107 s. ISBN 978-80-244-5252-4.
6. EMMEROVÁ, Ingrid. *Pedagogické rozhl'ady. Súčasný stav v uplatnení sociálnych pedagógov na základných a stredných školách* [online]. Bratislava: 2009, roč. 18, [cit. 2022-03-21]. ISSN 1335-0404. Dostupné z: <http://www.rozhlady.pedagog.sk/cisla/pr2-2009.pdf>
7. ERIKSON, Erik H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Přeložil Jiří ŠIMEK. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0786-3.
8. HAJNÝ, Martin a kolektiv. *Rodina a drogy. P-centrum* [online]. 2004 [cit. 2022-01-03]. Dostupné z: <http://www.p-centrum.cz/uploads/soubory/Rodina%20a%20drogy.pdf>
9. Heroin. *Prev-Centrum* [online]. 2017d [cit. 2022-02-03]. Dostupné z: <https://www.prevcentrum.cz/informace-o-drogach/heroin/>
10. CHOMYNOVÁ, Pavla. GROHMANNOVÁ, Kateřina. *Zaostřeno na drogy*. Praha: Úřad vlády České republiky. Listopad 2015. Roč. 13, č. 5. ISSN 2336-8241.
11. CHOMYNOVÁ, Pavla. GROHMANNOVÁ, Kateřina. MRAVČÍK, Viktor. *Zaostřeno na drogy*. Praha: Úřad vlády České republiky. Listopad 2020. Roč. 18, č. 5. ISSN 2336-8241.
12. JELÍNKOVÁ, Kristýna. *Postoje adolescentů k užívání drog*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. Bakalářská práce

13. JURYSTOVÁ, Lucie, ed. *Program prevence pro rodiče Unplugged: Metodika pro lektory*. Praha: TOGGA, 2012. ISBN 978-80-7476-015-0.
14. KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: Mezioborový přístup 2*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. ISBN 80-86734-05-6.
15. Kdo jsme. *Oblastní charita Havlíčkův Brod* [online]. 2022 [cit. 2022-02-05]. Dostupné z: <https://hb.charita.cz/kdo-jsme>
16. Konopné drogy. *Prev-Centrum* [online]. 2017a [cit. 2022-02-03]. Dostupné z: <https://www.prevcentrum.cz/informace-o-drogach/konopne-drogy>
17. KRAUS, Blahoslav., POLÁČKOVÁ, Věra a kolektiv. *Člověk prostředí výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
18. KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
19. KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 157 s. ISBN 978-80-7435-411-3.
20. LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd.* Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
21. LAŠEK, Jan. *Sociálně psychické klima školních tříd a školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. ISBN 978-80-7435-220-1.
22. LEVINE, Peter A. a Maggie KLINE. *Prevence traumatu u dětí: průvodce k obnovení důvěry, vitality a odolnosti*. Praha: Maitrea, 2014. ISBN 978-80-87249-61-1.
23. LSD a jiné halucinogeny. *Prev-Centrum* [online]. 2017b [cit. 2022-02-03]. Dostupné z: <https://www.prevcentrum.cz/informace-o-drogach/lsd/>
24. MACEK, Petr. *Adolescence. 2. upr. vyd.* Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.
25. MATOUŠEK, Oldřich. KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.
26. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

27. MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence: [možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže]*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.
28. MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
29. MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4580-0.
30. MIOVSKÝ, Michal a kol. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Sdružení SCAN, Univerzita Karlova & Togga, 2010. ISBN 978-80-87258-47-7.
31. MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4550-7.
32. Náplň práce sociálního pedagoga v základní škole. *Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice* [online]. 2020 [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <http://asocped.cz/folders-1305>
33. Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2019-2027. *MŠMT* [online]. 2019 [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf
34. NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. 5., rozšířené vydání. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1357-4.
35. NEŠPOR, Karel. CSÉMY, Ladislav. „Průchozí“ drogy: *Co by měli vědět rodiče a další dospělí, kteří se starají o děti a dospívající*. Praha: Fortuna, 2002. ISBN 80-7071-198-1.
36. Nové syntetické drogy (NSD). *Prev-Centrum* [online]. 2017e [cit. 2022-02-03]. Dostupné z: <https://www.prevcentrum.cz/informace-o-drogach/nove-synteticke-drogy/>
37. PELIKÁN, Jiří. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium servis, 1995. ISBN 80-85498-27-8.

38. Pervitin (metamfetamin). *Prev-Centrum* [online]. 2017c [cit. 2022-02-03]. Dostupné z: <https://www.prevcentrum.cz/informace-o-drogach/pervitin/>
39. PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.
40. PŘÍHODA, Václav. *Ontogeneze lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: SPN, 1983. Učebnice vysokých škol (SPN).
41. PUNOVÁ, Monika. Práce s mládeží v době nejisté. *Sociální pedagogika*. 2015, 3(1), 70-84. ISSN 1805-8825.
42. RADIMECKÝ, Josef a kol. *Úvod do Adiktologie: učební podklady ke kurzu*. Praha: Centrum adiktologie, 2007. ISBN 978-80-239-9960-0.
43. RAY, Oakley a KSIR, Charles. *Drugs, society and humanbehavior*. 7. vyd. Boston: McGraw-Hill, 1996. ISBN 0-8151-7116-1.
44. RICHTER, Jiří(ed.). *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí: příručka o efektivní školní drogové prevenci*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2005. ISBN 80-86734-38-2.
45. SEKOT, Aleš. *Úvod do sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5261-1.
46. SKORUNKOVÁ, Radka. *Úvod do vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudemus, 2011. ISBN 978-80-7435-115-0.
47. SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.
48. STANOEV, Martin. *Cesta k závislosti a zpět: sociálně-pedagogické aspekty drogových kariér*. Brno: Paido, 2015. ISBN 978-80-7315-257-4.
49. STEINBERG, Laurence. Cognitive and affective development in adolescence. *Science Direct* [online]. 2005 [cit. 2022-02-01]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1364661304003171>
50. ŠIRŮČKOVÁ, Michaela a kol. *Příklady dobré praxe programů školní prevence rizikového chování*. Praha: TOGGA, 2012. ISBN 978-80-87258-91-0.
51. THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6.

52. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání druhé, doplněné a přepracované. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
53. Výroční zpráva za rok 2020. *Oblastní charita Havlíčkův Brod* [online]. 2020 [cit. 2022-02-05]. Dostupné z: <https://hb.charita.cz/kdo-jsme/vyrocní-zpravy/>
54. Výroční zpráva 2020. *ZŠ Štáflova Havlíčkův Brod* [online]. 2020 [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.zsstafflova.cz/index.php/pages/dokumenty-ke-stazeni/category/4-vyrocní-zprava>
55. Výroční zpráva 2020. *Akademie - VOŠ, Gymn. a SOŠUP Světlá nad Sázavou* [online]. 2020 [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.akademie-svetla.cz/uredni-dokumenty>
56. ZÁBRANSKÝ, Tomáš. *Drogová epidemiologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0709-4.
57. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: Sbíрка zákonů České republiky, ročník 1999, číslo 359. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>
58. Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovních. In: Sbíрка zákonů České republiky, ročník 2004, číslo 563. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>
59. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: Sbíрка zákonů České republiky, ročník 2006, číslo 108. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>
60. Výroční zpráva 2020. *Centrum primární prevence Spektrum* [online]. 2020 [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.spektrum.kolping.cz/centrumprevence/content.aspx?id=1231&sid=120>

Další zdroje

1. JELÍNKOVÁ, Kristýna. *Drogová scéna na Havlíčkovobrodsku*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. Bakalářská práce
2. JELÍNKOVÁ, Kristýna. *Prevence drogových závislostí na středních školách*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. Diplomová práce

Seznam tabulek

Tabulka 1: Respondenti dle profese	36
Tabulka 2: Četnost výskytu jednotlivých druhů rizikového chování	37
Tabulka 3: Rizikový věk vzniku rizikového chování mládeže.....	39
Tabulka 4: Rizikový věk rozvoje drogové problematiky	39
Tabulka 5: Nejčastěji užívané drogy adolescenty	40
Tabulka 6: Provádění prevenci na základě profese	41
Tabulka 7: Nejčastější forma prevence.....	42
Tabulka 8: Výpočet testového kritéria chí-kvadrát	43
Tabulka 9: Charakteristika respondentů	45
Tabulka 10: Úplnost rodiny respondentů	47
Tabulka 11: Výchovní styl v rodině respondentů.....	48
Tabulka 12: Trávení volného času s rodiči.....	49
Tabulka 13: Důležitost vzdělání z pohledu respondentů.....	50
Tabulka 14: Prospěch respondentů.....	50
Tabulka 15: Vzor rodičů v dosaženém vzdělání adolescentů.....	51
Tabulka 16: Učitel jako výchovný vzor.....	51
Tabulka 17: Zájem rodičů o školní výsledky respondentů.....	52
Tabulka 18: Pomoc rodičů při vzdělání respondentů	52
Tabulka 19: Kontakt rodičů se školou z pohledu respondentů.....	53
Tabulka 20: Vztah adolescentů k vrstevníkům.....	54
Tabulka 21: Vliv vrstevníků na užívání drog	55
Tabulka 22: Preference společnosti při užívání drog	56
Tabulka 23: Nejčastěji užívané drogy na Havlíčkovobrodsku z pohledu respondentů.....	57
Tabulka 24: Dostupnost drog na Havlíčkovobrodsku	57
Tabulka 25: Změna drogové scény v důsledku pandemie COVID-19.....	58
Tabulka 26: Užitečnost preventivních programů z pohledu respondentů	58

Seznam grafů

Graf 1: Respondenti podle profese	36
Graf 2: Četnost výskytu jednotlivých druhů rizikového chování	38
Graf 3: Rizikový věk vzniku rizikového chování mládeže	39
Graf 4: Rizikový věk rozvoje drogové problematiky	40
Graf 5: Nejčastěji užívané drogy adolescenty	41
Graf 6: Provádění prevenci na základě profese	42
Graf 7: Nejčastější formy prevence	43

Seznam příloh

Příloha A – Dotazník k diplomové práci

Příloha B – Transkripce rozhovoru

Příloha C – Přehled zdrojů vhodných pro práci s adolescenty

Příloha A

Dotazník k diplomové práci

- 1) Jaká je Vaše profese
 - a) Učitel
 - b) Pracovník OSPOD
 - c) Lektor primární prevence
 - d) Policista

Rizikové chování

- 2) S jakou formou rizikového chování se setkáváte v praxi nejčastěji?
 - a) Záškoláctví
 - b) Šikana a extrémní formy agrese
 - c) Extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě
 - d) Rasismus a xenofobie
 - e) Sexuálně rizikové chování
 - f) Užívání návykových látek
 - g) Spektrum poruch příjmu potravy
 - h) Netolismus a nomofobie
 - i) Další _____
- 3) Jaká věková kategorie je dle vaší zkušenosti nejrizikovější?
 - a) do 11 let
 - b) 12 – 14 let
 - c) 14 a více let

Drogová problematika mládeže

- 4) Jaká je dle vašeho názoru nejohroženější věková skupina mládeže?
 - a) do 11 let
 - b) 12 – 14 let
 - c) 14 a více let
- 5) Jaké jsou dle vašeho názoru nejužívanější drogy mládeží?

Prevence

- 6) Jaká forma primární prevence je dle vašeho názoru nejúčinnější?
 - a) Přednáška
 - b) Video
 - c) Diskuze
 - d) Interaktivní program
 - e) Peer-program
- 7) Jakým způsobem se ve své profesi podílíte na prevenci rizikového chování?

Příloha B

Já: Ahoj, sešli jsme se zde kvůli mé diplomové práci, o tom jsem Tě už informovala. Dříve než Ti začnu pokládat otázky, tak bych ráda zdůraznila, že celý záznam je anonymní. Pokud otázky, na které se Tě budu ptát, by Ti byly nepříjemné, tak samozřejmě nemusíš odpovídat.

Já: Prvně se Tě zeptám na věk, kolik ti je aktuálně let?

Respondent: 18 let

Já: Co studuješ?

Respondent: Chodím na střední odborné učiliště

Já: A který obor?

Respondent: Kuchař – číšník

Já: Kdy ses dostal poprvé do kontaktu s drogami?

Respondent: Poprvý asi tak ve 13ti letech

Já: Kterou drogu?

Respondent: Kouřil jsem trávu s kamarádem

Já: A jak to máš s drogami teď?

Respondent: Nemám s nimi problém

Já: Fajn, které drogy pravidelně užíváš?

Respondent: Trávu, lysohlávky, papíry a vobčas si sosnu perník a jo hašíš taky

Já: Teď se tě budu ptát na otázky týkající se tvé rodiny, jak už jsem říkala, nemusíš odpovídat, pokud ti to nebude příjemné. S kým jsi vyrůstal?

Respondent: Vyrůstal jsem s máti

Já: Takže Tví rodiče jsou rozvedení?

Respondent: Fotr od nás zdrhnul když mi prej byly 4 roky, já si na něj pořádně nepamatuju, nebyl jsem s nim nikdy v kontaktu.

Já: A chybí ti otec?

Respondent: Fotr mi fakt nechybí

Já: A měl jsi někoho, kdo by ti nějakým způsobem otce nahrazoval?

Respondent: Jako, že by si někdo hrál na máho fotříka?

Já: Nevím, jestli hrál, ale jestli mamka měla partnera, který by ti vynahradil otce?

Respondent: Hele to fakt ne

Já: A co někdo z rodiny? Děda? Strýc?

Respondent: Jo u dědy s bábinkou jsem bejval často, když jsem byl malý.

Já: Máš na tohle období nějakou hezkou vzpomínku?

Respondent: Možná, teď fakt nevím.

Já: Dobře, a co tvá maminka, jak to zvládala?

Respondent: Ta na mě neměla moc času, tak jsem byl buď do večera ve školce, pak v družině, občas si domů přitáhla nějakýho frajera, ale celkově se do mě nijak nevandruje

Já: A stálého partnera teda mamka neměla?

Respondent: To nevím, o tom sme se nikdy nebavili.

Já: A trávíš nebo trávili jste s mamkou společně volný čas?

Respondent: Noo tak minimálně, no tak jenom zamlada, ale teď se snažim někam vždycky vypadnout.

Já: Takže jestli tomu dobře rozumím, s mamkou svůj volný čas moc netrávíš?

Respondent: Ne, to fakt ne. Myslím, že i ona je ráda, že má svůj klid.

Já: Proč myslíš?

Respondent: Tak nikdy ji nezajímá, kde sem byl, nebo s kým, je jí to šumák, hlavně že má klid.

Já: Dobře, už nebudu dál vyptávat. Na začátku jsi mi říkal, že chodíš na kuchaře – číšníka, baví tě to?

Respondent: Tak ňák to nežeru, ňák mě to netankuje, ale když jsem si musel něco vybrat, tak tohle byla cesta nejmenšího odporu.

Já: A chceš se tím živit?

Respondent: Je mi to fuk, to se uvidí

Já: Ale ty letos končíš nebo ne?

Respondent: Asi jo, ale to se ještě uvidí, jak to vůbec bude

Já: Teď máte distanční výuku, jak to probíhá?

Respondent: Jedeme přes komp, ale moc se neúčastním.

Já: Měla jsem pocit, že distanční výuka je povinná nebo ne?

Respondent: No tak povinný to je, ale jim stačí poslat vždycky něco.

Já: A je to pro tebe lepší než denně docházet do školy?

Respondent: Já tam stejně moc nechodil, takže asi tak.

Já: Ok a když se zamyslíš nad vzděláním, je pro tebe důležité?

Respondent: Jako vůbec, mě je to šumák.

Já: A jaké jsi měl teď v pololetí známky?

Respondent: To bylo různý, hlavně, že jsem prolezl.

Já: Zeptám se tě, víš, co mají vystudované tví rodiče?

Respondent: Fotr nevím, to už jsem ti říkal a máťinka je snad švadlena nebo snad krejčová, nebo jak se tomu říká

Já: Takže mamka má také vystudované učiliště?

Respondent: Jako že by měla vejšku ne? Já myslím, že na školu taky nebyla.

Já: A zajímá se mamka o Tvou školu?

Respondent: Ani ne, akorát když musí tak chodí na nějaký schůzky, jinak to neřeší.

Já: Pomáhá ti mamka někdy se školou?

Respondent: Ne, ta je ráda že je ráda.

Já: A chtěl bys, aby se třeba víc zajímala?

Respondent: Proč?

Já: Abys měl pocit, že jí na tobě záleží? Že o tobě ví, jak Ti to jde?

Respondent: Je to můj život, ať si žije ten svůj

Já: Poslední otázka ke škole, máš třeba nějakého oblíbeného učitele?

Respondent: Ne

Já: Takže není ve škole žádný učitel, který by tě nějakým způsobem třeba motivoval k práci nebo tak?

Respondent: To fakt ne

Já: Dobře, teď se tě budu ptát na něco jiného, představ si, že máš nějaký problém, něco, co tě trápí, komu by ses svěřil?

Respondent: No já nevím, asi kámošovi

Já: Fajn a jak bys hodnotil tvé vztahy s kamarády? Máte třeba mezi sebou problémy? A teď mluvím o těch, se kterými užíváš drogy.

Respondent: Většinou na pohodu no, občas ňáká oblož, ale jinak na pohodu

Já: A jak to máš s užíváním drog? Radši si dáš něco sám nebo s partou?

Respondent: Samotnýho mě to neba... takže s amigama

Já: Takže nebýt kamarádů nehulíš?

Respondent: Tak to nevim, nad tím jsem nikdy nepřemejšlel.

Já: Mně jde o to, jestli to děláš, protože to dělají i oni.

Respondent: Nevim, možná, to fakt nevim

Já: A proč jsi vlastně začal experimentovat s drogami?

Respondent: Prostě tak, byla nuda, co ti na to mám říct

Já: A s drogami nuda nebyla?

Respondent: Byla prdel, na začátku to bylo fakt jiný.

Já: V čem jiný?

Respondent: No prostě na trávě byla prdel a tak...

Já: Dobře, a když bys mi měl říct, které drogy jsou tady nejčastější, který tě napadnou?

Respondent: Rozhodně tráva a perník, to jede snad každěj

Já: Vážně každý?

Respondent: Tak víš jak to myslím.

Já: Myslíš si, že je těžké si něco obstarat?

Respondent: To fakt není no. Zavolám a mám.

Já: Je to skutečně tak jednoduché?

Respondent: Když znáš ty lidi, tak seženeš všechno.

Já: A změnilo se to teď nějak? Myslím v důsledku pandemie COVID-19, jestli to třeba dříve bylo snazší.

Respondent: Asi ne. Furt stejný.

Já: A ještě se tě zeptám na preventivní programy, účastnil ses nějakého, kde by ses dozvěděl o škodlivosti drog a podobně?

Respondent: Jo, tak tyhle sračky byly ve škole furt.

Já: Takže tě to nezaujalo?

Respondent: Jo dobrý, aspoň nebylo vyučování, jinak k ničemu

Já: Nebylo nic, co by Tě tam zaujalo?

Respondent: No, že to nemám brát, že ze mě bude kretén.

Já: To bylo jediné, co sis z toho odnesl?

Respondent: Asi tak, fakt nevim.

Já: Tak jo pokud už nechceš nic dodat, tak já ti mockrát děkuji za Tvůj čas a hlavně ať se Ti daří.

Příloha C

1. Webové stránky <https://www.odyssea.cz/>
Projekt Odyssea, z.s. nabízí aktivity zaměřené na osobnostní a sociální výchovu.
2. Webové stránky <https://www.jsns.cz/>
Jedná se o vzdělávací program realizovaný organizací Člověk v tísni. Poskytuje zdarma a legálně dokumentární filmy doplněné o metodické materiály.
3. Webové stránky <https://www.clovekvtsni.cz/co-delame/vzdelavaci-program-varianty/vyukove-lekce>
Jedná se o další projekt organizace Člověk v tísni. Nabízí rozmanité aktivity na rozvoj osobnostních a sociálních dovedností.
4. Webové stránky <https://www.obcankari.cz/>
Jedná se o internetové stránky založené Asociací učitelů občanské výchovy a společenských věd, které nabízí aktivity zaměřené nejen na rozvoj osobnostních a sociálních dovedností, ale také aktivity zacílené na drogovou problematiku.
5. Webové stránky <http://www.vychovakezdravi.cz/>
Webové stránky jsou spravovány Krajskou hygienickou stanicí Pardubického kraje. Nabízí řadu metodických materiálů týkající se závislosti, ale také například screeningový dotazník pro dospívající, zaměřený na problémy s alkoholem a jinými návykovými látkami.
6. Publikace Hry pro život 1: sociálně psychologické hry pro děti a mládež
Autorkou publikace je Soňa Hermochová. Kniha nabízí řadu interakčních her zaměřených na rozvoj osobnostních a sociálních dovedností.
HERMOCHOVÁ, Soňa. *Hry pro život: sociálně psychologické hry pro děti a mládež*. 2. vyd. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-79-8.
7. Publikace Nástrahy dnešní doby: Materiály pro výchovné poradce a metodiky prevence na ZŠ a SŠ

Publikace je sepsána kolektivem autorů, kteří předkládají náměty využitelné v praxi.

ŠPALEKOVÁ, Marta a kol. *Nástrahy dnešní doby: Materiály pro výchovné poradce a metodiky prevence na ZŠ a SŠ*. Praha: Dr. Josef Raabe, 2011. 72 s.

ISBN 978-80-87553-22-0